

VIGILIA

SZERKESZTI
SÍK SÁNDOR

PAPP IMRE
PÉNZES BALDUIN
BÁRCZI GÉZA
TÜZ TAMÁS
NEMES NAGY ÁGNES
RÓNAY GYÖRGY
SCHILLER FRIGYES
SZARKA GÉZA
MIHELICS VID
írásai

1955 ÁPRILIS

Ára: 5 forint

VIGILIA

XX. ÉVF.

4. SZÁM.

TARTALOM

	Oldal
<i>Papp Imre</i> : A halottaiból feltámasztottéi legyetek	169
A kilencszázéves Tihany	171
<i>Pénzes Balduin</i> : Viharos századok	177
<i>Bárczi Géza</i> : A tihanyi alapítólevél	180
<i>Tűz Tamás</i> : Utrakelés (Vers)	181
<i>Nemes Nagy Agnes</i> : Város télen (Vers)	183
<i>Rónay György</i> : Két háború között	189
<i>Telek György</i> : Télutó (Vers)	190
<i>K. Gy.</i> : Schiller Frigyes (Kunszery Gyula versfordításával)	192
<i>Tűz Tamás</i> : Szökőár (Vers)	193
<i>Szarka Géza</i> : Nehéz ölni! (Elbeszélés)	197
<i>Tűz Tamás</i> : Játékaink (Vers)	198
<i>Mihelics Vid</i> : Esmék és tények	205
A kis út	206

N A P L Ó

A felszabadulás (206); Kovács Márk emlékezete (207); A Marquises-szigetek (209); Új színdarab Szent Johannáról (210); Kik a Hanarék? (212); A legújabb boldog (214); Székely László (215); A tudósok összetartása a Középkorban (216); Pap Károly novellái (219); Egy falu imádságai (221); Írások Bernanosról (222); Az izlám afrikai terjeszkedéséről (223) 206

Felelős szerkesztő és kiadó:

Sík Sándor

Főmunkatársak: *Mihelics Vid és Rónay György.*

Kiadja a Vigilia munkaközösség.

Kéziratokat Budapest 4. Postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk számla száma: 37.343. Külföldi előfizetési ügyek: Kultura Könyv- és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat Budapest, VI., Sztálin-út 21.

Megjelenik minden hónap elején.

Ára: 5.— forint.

A HALOTTAIBÓL FELTÁMASZTOTTÉI LEGYETEK (R 7, 4.)

Embernek lenni nem annyira megadott tény, mint inkább megvalósítandó feladat. Az időbe küldött embernek örök hivatása van az emberségre. Ez a nagykötelezésű hivatás pihenéstelen vándorrá teszi őt a suta nyugalmú dolgok világában: folytonosan keresnie kell önmagát, hogy az lehessen, akivé lennie öröktől fogva rendeltetett.

Az ember nem úgy találja meg és éli életét igazi lényét, hogy önmagát tüzi maga elé céllal, hogy önmagáért él, hanem úgy, hogy átadja magát valami másnak. Az önző önkeresésben elvesz az ember: „aki meg akarja menteni életét, elveszti azt.” (Mc 8, 35.)

Másért kell élnie az embernek, hogy önmagáé lehessen: valamiért, ami több nála és amiben túl tud nőni önmagán. Elmúlhatatlan gondolatnak, örök eszmének való elkötelezés növekedni túl az embert az idő temetési menetén. Az igazság, a becsület, a szabadság, a hősiesség, az áldozatosság szolgálatában magasodik az ember eszmei örök önmagához.

De oly messze van az embertől az eszmék világa és oly elérhetetlen! Az eszmében nincs élő melegség és nem tud gyöngéden lehajolni a küzködő emberhez. Elvont, személytelen és megfoghatatlan. Változatlan érvénye van, de nem dobban egybe az emberi szívvel. Örökkévaló, de élettelen. Mélyértelmű, de néma. Főséges, de közönyös. Kötelez, de nem emel. Itél, de nem gyógyít.

Az eszme akkor tudja önátadásra lelkesíteni az embert, amikor légies elvontságából megfogható valósággá éled: amikor élő eszménnyé testesül. Egy sze-

retett lényben felfedezett, emberré személyesült érték gondolat tud bennünket igazi, önfelelt jószágra ihletni. Elni valakiért: elni egy eszményi emberért, elni egy örök emberségű életért!

De a legeszményibb ember is halandó és kiszámíthatatlan — mindaddig, amíg él. Az élő ember mulandó, változékony és esendő. Éppen az, ami közepünkbe hozza az eszmét, az teszi számunkra kétségessé: vagyis maga az élet. Az élő ember nem tud megingathatatlan eszménnyé magasztosulni. Az időnek kiszolgáltatott életben minden bizonytalanná és kérdésessé lazul.

Az idő forgandóságából a halál emeli ki az embert. A halálban nyeri végső, egyértelmű jelentését az emberi élet. A halál tesz kétségbe nem vonható tanúbizonyosságot az életéről. Amikor már nincs az ember, akkor tűnik ki, hogy valóban mi volt. A halál mondja meg, hogy miért élt az ember. A holtak már nem ámitanak, nem alakoskodnak. Ezért van az, hogy a nagy halottakban gyulnak ki és égnek az emberi történelem időtlen tüzei. Valóban, nagy tettek-re mozdító elhatározás fakad a gondolatból: egy felejthetetlen halottnak élni! Elni valakiért, akivel szemben fogatlan kuttyává vénült az idő és soha sem tudja megszagatni eszménnyé magasztosult alakját.

De mégsem lehet, hogy a halál gyújtsa meg az élet értelmének örök fényeit. A halál nem lehet halhatatlan ihletője a halandó életnek. Nem a halálért van az élet. A holt élet változhatatlan, de hideg és érzéketlen. A sarkó-

vek iszonyú közönnnyel nézik az életben vergődő embert.

Kinek élünk tehát, hogy el ne kallódjunk az időben, hanem megtaláljuk örök önmagunkat? Annak, aki Eszme is, aki Ember is, annak, aki meghalt — mégis él. Annak, akiről ezt olvassuk: „valamennyiért meghalt Krisztus, hogy azok is, akik élnek, már ne önmaguknak éljenek, hanem annak, ki értük meghalt és feltámadt.” (2 C 5, 15.) Létünk végső értelme: Krisztusnak élni.

Krisztus az örök Eszme, a dolgok és történések végső jelentését rejtő isteni Ige. Ő az Értelme a teremtett mindenségnek: „minden ő általa és ő érette teremtett. Ő előbb van minden-nél, és minden őbenne áll fenn.” (C 1, 15—17.)

Krisztus nem elvont fogalom, hanem testté lett Ige, aki megtapintható közelségbe ereszkedett hozzánk. (J 1, 14; 1 J 1—3.) Krisztus az emberré lett teremtő Gondolat, a megvalósult Emberezsmény, a teljes Ember, a tiszta Humánium. Krisztus lényge kifejez minden eszményi emberi lehetőséget. Ő az emberi lét és érték teljes skálája. Krisztus emberségében találja meg mindenki önmaga egyetlen örök emberségét.

Krisztus úgy élte az eszményi emberséget, hogy meghalt azért, amiért élt. Halála elnémithatatlan, örök bizonyágtétel megélt életéről. „Nagyobb szeretete senkinek sincs annál, mint ha valaki életét adja barátaiért.” (J 15, 13.) Krisztus életét adta övéért, — „meghalt értünk”. (R 5, 9.)

S mégsem a Halottat gyászoljuk Krisztusban, hanem az Élőt ünnepeljük. Mert halálba omlott ez a feláldoztatott élet, de feltámadt halottaiból, s mi „tudjuk, hogy Krisztus, miután feltámadt halottaiból, már nem hal meg, s a halál többé nem ural-

kodik rajta.” (R 6, 9.) Amikor a kereszthalálban felmagasztaltott ez az élet, nem veszett el, hanem diadalt aratott a halál felett. (1 C 15, 54.) Krisztus halálontúli étellel éli a ronthatatlan eszményiség éltető hatalmát. Életünk és halálunk végső célja, hogy az övéi legyünk. Mert „az Úrnak élünk, amíg élünk, és az Úrnak halunk meg, mikor meghalunk. Azért akár élünk, akár halunk, az Úréi vagyunk.” (R 14, 8—9.) Krisztusért kell elvesznie az embernek, hogy el ne veszítse önmagát: „aki elveszti életét enérettem, megtalálja azt.” (Mt 10, 39.) Az ő haláláldozatával való azonosulás emel át bennünket igazi önmagunk haláltalan létébe. „Ha tehát meghaltunk Krisztussal, hisszük, hogy Krisztussal együtt élni is fogunk.” (R 1, 8.) Most csak halandó léte nyilvánul ki rajtunk, de már magunkban őrizzük az ő dicsőségének zálogát. „Mindig hordozzuk testünkön Jézus halálát, hogy Jézus élete is nyilvánvaló legyen a mi halandó testünkön.” (2 C 4, 10.)

Mindazok, akik a feltámadt Krisztushoz szegődnek, már eleve átmentik magukat a mulandóságból az öröklétre, mert életük „el van rejtve Krisztussal az Istenben”. (C 3, 3.) Akik önfelmeden eltemetkeznek Krisztusban, akik valóban élnek az ő halálába való megkeresztelkedést (R 6, 3.), már nem azok, aminek látszanak. Bennük már egy titokzatos, láthatatlan élet lappang, mely dnyílik a romlandó idő korlátaín. Bennük már ott szendereg megtalált igazi lényük és várja a nagy kinyilvánulást. Nekik szól a nagy ígért: „Amikor Krisztus, a ti életeitek, megjelenik, majd ti is megjelentek vele együtt a dicsőségben.” (C 3, 4.)

P a p p I m r e

A KILENC SZÁZ ÉVES TIHANY

Pénzes Balduin

VIHAROS SZÁZADOK

Aki állt már Tihany fokán és nézte az elmondhatatlan bájjal kitarult tájat, igazat ad néhai Mikes érseknek, aki váltig erősítette, hogy bár sok világot bejárt, de ennél szebb vidéket nemigen talált.

Meg is kedvelte az ember évezredekkel a magyarok történelme előtt. Erről tanúskodnak a sírokból előkerült korai bronzkorbeli (Kr. e. II. évezred) edények, a korai vaskorból (Kr. e. I. évezred eleje) itt maradt halomsírok (kunhalmok), sőt az ugyan e korból fennmaradt Óvár — a legnagyobb magyarországi földvár — egyenesen azt bizonyítja, hogy a félsziget ekkor központi erődítménye volt egy jelentős harci erővel rendelkező törzsnek. A Kr. e. első évezred utolsó századaiban itt lakó keltáknak nemigen maradt nyomuk, annál inkább a rómaiaknak. És micsoda nyomuk! Tihanyban ugyan eddig nem sikerült olyan fényűző villát kiásni, amilyen például a nem túl messze fekvő Balács-pusztai, de az apáti-hegyi és a Tihany és Aszófő közt lévő egész sor villa-rom beszédes bizonyítéka az itt folyt virágzó római életnek. Az ő emléküket idézi a Kr. u. III. századból való és ma is látható osztona is, amellyel a félsziget nyakát átvágták és szigetté tették. Kevesebb emléket hagytak reánk a később itt élt avarok és szlávok.

Itt alapított kolostort és telepített falut I. András király, a Szent István elleni merényletért megvakított és megsüketített Vászoly fia. András éppúgy pogányként nevelkedett, mint két testvére: Levente és Béla. De míg Levente haláláig pogány módra élt és pogány módon temetkezett el pogány dédapja földjén: Taksonyban, addig András Oroszországban, Nagy Jaroszláv udvarában, ahová menekülnie kellett, megkeresztelkedett és Oroszország védőszentjéről András (Andrej — Endre) nevet kapott.

A pogány herceg Jaroszláv buzgó keresztény udvarában, különösen feleségének, Anasztáziának, Jaroszláv leányának hatására jó keresztényé lett.

Szükség is volt erre, mert száműzetéséből hazatérve teljes zür-zavar fogadta. De ügyes viselkedéssel csakhamar lecsillapította a pogány magyarság zendülését. Vata lázadó hadainak szétoszlása után a vérontásból megmaradt három püspök jelenlétében megkoronáztatta magát és megparancsolta, hogy a pogány szertartásokkal mindenki hagyjon fel, mindenki keresztény hitre térjen és Szent István törvényei szerint éljen.

A belső rend helyreállítása után még egy nagy feladat várt rá: az országnak külső ellenségtől való megvédése. A külső ellenség ezúttal III. Henrik császár, Nagy Károly óta a leghatalmasabb uralkodó volt, aki éppen ezidőtájt állt hatalma tetőpontján. A császárnak elég oka volt a közbelépésre hűbéresének, Péter magyar királynak kegyetlen megvakítása és Magyarországnak,

mint a Pétertől átadott hűbértokoknak elvesztése miatt. A harc-
hol diplomáciai alkudozások, hol fegyveres összeesapás formájá-
ban majdnem a császár haláláig folyt. Legdöntőbb fordulata a
vértesi csata, melyben Endre öccse és zseniális vezére, Béla, tönk-
reverte a császár hadait. Henrik az 1053-iki triburi békében le is
mondott követeléséről.

A belső és külső béke biztosítása után András elérkezettnek
látta az időt, hogy végső nyugvóhelyéről és lelki üdvösségéről
gondoskodjék. A cluny-i szellemtől lelkesedő század derekán élt,
amikor az volt a felfogás, hogy jó kereszténynek legalább a tem-
plom udvarában, az előkelőnek pedig saját egyházában illik ni-
hennie halála után. Választása Tihany szépséges felszigetére esett
és valószínűleg 1053 tavaszán megkezdte az építkezést. 1055-re el-
készült a templom és a kolostor s a király, főpapok, előkelőségek
és a nép jelenlétében ünnepélyesen felolvasták az alapító okle-
velet és Szűz Mária és Szent Anyos tiszteletére felszentelték a
templomot.

A Szentszűz tisztelete egyidős a magyar kereszténységgel; de
nem véletlenül lett az új alapítás patronusa Szent Anyos (358?—
453). Orleans egykori püspöke, Galliának e korban Szent Márton
mellett legnépszerűbb szentje sem. Az Árpádok a szomszéd né-
metséggel szemben való szellemi védekezésül, András pedig a
maga németek elleni küzdelmei tanulságaként is hozta a ma-
gyar kereszténységet a franciával kapcsolatba hozni. A francia
királyok Klodvigtól kezdve védőszentjüknek tekintették Szent
Anyost: az ő ereklyéinél kötöttek szerződést, szövetséget, az or-
szágnagykok pedig ott tették le a hűségüket. 1029 június 14-én,
éppen annak évfordulóján, hogy Orleans Szent Anyos közbenjá-
rására megszabadult Attila ostromától, világraszóló ünnepséggel
új templomot szenteltek fel tiszteletére. Az ünnepségről Szent
István udvarában is sokat beszéltek és minden bizonnyal ekkor
hallott először a Szentről Vazul fia, András is.

Az öccsével, a nagyszerű vezéri képességekkel rendelkező Bé-
lával való harca után menekülő Andrást Mosonnál elfogják és
Zircen őrzik. Ott is hal meg, de holttestét Tihanyba viszik; az ot-
tani alsótemplomban pihen azóta is, valószínűleg Dávid fiával
együtt.

Tihany első századai az apátság aranykora. Az alapító király
adománylevelének értelmében, a cluny-i szellem izzásában virág-
zott a szerzetesi élet. Ennek bizonyágai az e korból fennmaradt
oklevelek. Bennük ugyan kevés szó esik a belső életről, hiszen
rendeltetésüknek megfelelően elsősorban jogi ügyleteket rögzíte-
nek, de éppen abból, hogy az apátság birtoka újabb adományok
következtében megkészszerződik, kitetszik a virágzó szellemi élet;
adományokra ugyanis csak virágzó, a környék előtt is nyilván-
való buzgó élet készlet.

De van ennek az okleveleknél nem kevésbé meggyőző, máig
is látható bizonyítéka: a felsziget északkeleti sziklafalába vájt
barátlakások, az u. n. oroszkoí remeteség, amely minden bizonnyal
a XII. században keletkezett egyes nagyobb tökéletességre
törekvő szerzetesek remetehajlamainak kielégítésére. A mi földün-
kön oly szokatlan alapítás körülményei egyébként ismeretlenek.
Századok múlva egy perben hivatkoznak valami Orosz nevű em-

bernek „István király ur” (II. vagy III. István) pecsétje alatt kelt végrendeletére, mellyel Anyos tihanyi apátságának szőlőt és szántót adományoz. Egy ugyane korból származó hamis oklevélben úgy említik ezt az Oroszt, mint aki a róla elnevezett Oroszkőben istentiszteleti célra kivájta Szent Miklós kápolnáját és a szerzetesek celláját, így remeteséget, fiókmonostort alapított és ellátására birtokot is adományozott.

A tihanyi apátságnak a tatárjárásig legnagyobb apátja Oros, a későbbi pannonhalmi apát volt. A nagy építkező, szervező, Pannonhalmát a tatároktól okosan és hősiiesen védelmező, országos hatású főpap minden nagyszerű vonását már mint tihanyi apát magán viseli. A magyar kultúrtörténet leghálásabb azért a tet-téért, hogy kivitte II. András királynál, hogy megújítsa hasonló nevű, Tihanyban nyugvó elődének immár öreg alapítólevelét és összeírassa a tihanyi egyház népeinek szolgálatait és nevét. Az évekig tartó munka 1211. május 29-én készül el és 2000 magyar személy- és helynevével az alapító oklevélhez hasonlóan ez az oklevél is felbecsülhetetlen emléke nem csupán nyelvünk történetének, hanem a Balaton-környék településtörténetének is.

E nevezetes oklevélén kívül még valami bizonyítja, hogy az apátság jó viszonyban volt II. Endre királlyal: szentföldi hadjáratára készülöben drágaköves serleget kapott az apátságtól a keresztes hadak költségeire, amiért azután a király sóban bőségesen meg is fizetett.

A Fehérvár és Pannonhalma felől Dalmáciába menekülő IV. Béla királyt üldöző tatárok 1242-ben nem sok kárt okoztak a tihanyi apátságnak, de annál nagyobb válságon esett át 1272-77 között; ennek oka az a politikai zűrzavar volt, amelynek IV. (Kun) László kiskorúsága és anyjának kegyencuralma idején másutt is szomorú emlékei maradtak. Az apátság élén 1274 november 23-án egyszerre „frater P. ciszterci rendi tihanyi apát” tűnik fel. Bár László király 1276 július 20-án még kiváltságot ad az apátságnak, hat héttel később már adás-vevés tárgya, Benedek esztergomi érsek azzal a megokolással, hogy a szegénységre jutott tihanyi apátságban az istendicséret majdnem teljesen megakadt, így a monostori élet valósággal megszűnt és azért is, mert az érsek szánja a veszprémi egyház minap történt pusztulását, a tihanyi egyházat, amely közvetlenül az esztergomi egyház lelki és anyagi hatósága alá tartozik, Gyermeny nevű Esztergomhoz közelfekvő faluért cserébe átadja a veszprémi egyháznak. Ettől kezdve a veszprémi püspök nevezi ki a tihanyi apátot.

A kolostori élet elhanyaglásában mostantól kezdve nagy szerepe lesz a kolostortól nem messze felépített várnak. A tatárjárás tanúságaként ugyanis országszerte nagy várépítkezés kezdődött. Ekkor (1260—62) építtette a szigligeti várat a pannonhalmi főpap, ugyancsak ekkor jelenik meg IV. Kelemen pápa bullájában az első adat a tihanyi várról. E vár felépültétől kezdve az Árpád-kor végéig Szent Anyos monostoráé volt, de III. András király saját kezelésébe vette és így tartották az Anjouk is.

Egyébként az Anjouk alatt, bár az apátok állandó küzdelemben vannak birtokaik védelmében és a kolostort szorongató vár birtoklásáért, mégis rendezett szerzetesi élet folyik a kolostorban, jogi és deáki tudományban jártas szerzetesek egymásután állít-

ják ki hiteles helyi (közjegyzői) okirataikat, a pápa pedig elég gyakran ad fontos megbízatást az egyes apátoknak.

A viszonylagos virágzás folytatódik Zsigmond király alatt is. A nagy erélyű György apátnak sikerült a Zsigmondtól Somosi Jánosnak elajándékozott várat birtokaival együtt visszaperelnie. A kolostor így egyelőre kiszakította magát legnagyobb ellensége, a vár szorító karjaiból. Az ő restaurátori tevékenységét nem kevesebb tüzzel folytatta Demeter apát. Jogainak védelmében 1417-ben a konstanzi zsinat pápai bírósága előtt is hadakozott, s ha sikert nem is ért el, kieszközölte Zsigmond királytól, hogy Apáti, Tihany falu azóta elpusztult elődje, vasárnapra hetivásár jogot, pünkösöd és Nagyboldogasszony ünnepére pedig országos vásár tartásának jogát kapja.

Tihany vára és monostora 1480-ban egy világi ember, „Egregius” Dankházi Bálint birtokába került. Ezzel a kommandátor-rendszer, vagyis a mi esetünkben az, hogy a monostort világi vagy egyházi, de nem bencés szerzetes birtokolja, itt is bekövetkezett. A kommandátorokat természetesen nem nagyon érdekelte a kolostori élet; őket elsősorban a birtokok és jövedelmek érdekelték. Egy vizitátori jelentés 1508 április 8-áról képet ad a kommandátor kézben lévő kolostor életéről. Eszerint az elhanyagolt kolostort a kommandátor-püspök belülről illendően helyreállította és van a kolostornak négy szerzetese, akiket év-díjért tart (ami természetesen visszaélés a szerzetesi étellel szemben és amit ezért a vizitátorok erélyesen helytelenítettek is). Tolnai Máté pannonhalmi főapát rávette a már betegeskedő II. Ulászlót, hogy Perényi Imre nádortól vegye vissza Tihanyt és adja át a bencés rendnek. Így Tandalló János személyében újra bencés került Tihany apáti székébe. Mivel Zápolya János pártfogolta a főapát és Tandalló reformátori tevékenységét, mindketten lelkes párhívei lettek. Eppen ezért mikor Ferdinánd ellenkirály 1527 július végén megindította hadát Magyarországra, párhívei közül Devecseri Csorom András, állítólag Ferdinánd parancsára, elfoglalta Tihanyt. Ferdinánd bírósága azonban kártérítés ellenében visszatélte az apátságot Tandallónak. Mikor azonban János király visszatért ugra melléje állott, Ferdinánd hűtlenség címén „mivel a mostani apát Zápolya Jánoshoz és vele a törökhöz, a keresztény hit legádázabb ellenségéhez csatlakozott”, letette, Tihany ura Tandalló halála után azonban mégis a János-párti Benedek apát lett, aki végvári kapitány zordságával védte az apátságot, a várat és a birtokokat. Végülis összefogtak ellene a környékbeli Ferdinánd-párti főurak és elfoglalták Tihany várát, de az ostromlottaknak azzal a kikötésével, hogy szabadon távozhatnak a várból.

Tihany vár elfoglalásával a tihanyi apátság 75 évre világi kezekbe került. Címét egyes egyházi férfiak kapták meg, a jövedelem azonban hadi célokat szolgált. A török és a császári front metszéspontján fekvő végvárban a történelmünkben oly jól ismert zord végvári élet alakult ki. A hősiesség, de kegyetlen kapitányok, a zsoldot csak hébe-hóba kapó végvári vitézek között hallgatott az istencsere, a templom löpor-raktár lett, a katonák és a környékbeliek gondozására pedig alkalmasint egy-egy domonkost vagy ferencst fogadtak. A birtokok nagyrésze elkallódott, az épületek rombadőltek, a levéltár elpusztult.

A magát is emésztő végvári vitézi élet bemutatására minden durvasága ellenére is legyen szabad idéznem az endrédi zászlós aga párbajra kihívó levelét Piski István tihanyi várkapitányhoz. Nem kevésbé kitévő ebből a végvári vitézek élete, mint Balassi végvári verseiből. Ime a levél: „Adassék az hazug, tekéletlen, hitetlen bestye ... fiának, Piski Istvánnak, Tihanya, tulajdon kezébe. Te hamis hitű, hitetlen, bestye, rossz ... fi, eb, ország kóborlója, nem Piski István, hanem ... István és ... fia az te neved volt, ezután is az legyen. Bestye, hitetlen ... fi, talánd ma tudtad, hogy én Konstantinápolyba mentem te tőled való féltében, bestye ... fia, mert utánam ilyen levelet irtál. De bestye, hitetlen... fi, ha az jégen nem lőtt, mert énnekem nem irtad és énnekem tudomra nem volt, hogy jégen kell megvinni; de immár mast értem, mi akaratod. Készen vagyok, bestye ... fi, ezelőtt is kész voltam; de te nem voltál ember hozzá, hanem rossz ... voltál. Azért ha holnap akarod, vagy holnapután akarod, én itt készen vagyok, valamikor te akarod. Én az agaságot másnak eladtam, sem bégtől, sem passátul nem tartom. Ha követtközöm is, hiszem az Istent, hogy ellent nem tart róla. Hanem így viónk, bestye, hitetlen, rossz bestye ... fi: egy korlátba ketten menjünk; sem tehozad magyar vitézek ne mehessenek, sem én hozzám török vitézek ne jöhessenek. És ott fegyverrel lehegy, foghal lehegy, mindaddig viónk, hogy egyik a másikat ki végez ez világbul ... Ez levél látván te, hitetlen eb és rossz bestye ... fi, énnekem választot adj, mely próbán és hol akarod, hogy megviunk; én is mindjára elmegyek. Isten velem! Költ Koppánybul, 2. Marcii 1589. Az te nem barátod, Ibrahim aga, az hatalmas török császár zászlós agája Endrébe.”

Az 1606-ban megkötött béke Tihanynak is békét hozott. Az ettől kezdve kinevezett már nem címzetes, hanem birtokos kanonok-apátok igyekeztek rendet teremteni: a kapitányok kezéből a kolostort kiragadni, az épületeket rendbehozni, a birtokrészeket visszaszerezni. Több-kevesebb sikerrel, mert az épületeket továbbra is a kapitány és a katonák lakták, a környékbeli kerteket, szőlőket és szántóföldeket ők használták, az apátok pedig Füreden vagy egyéb javadalmi helyükön laktak. Nevezetes dátum azonban ebből az időből 1647: a templom megszűnik löporratás lenni és 1656—60: a templom valamelyes tatarozása kincstári pénzen, hogy ne kelljen „oly sokáig a végbeli katonáknak és egyebeknek istentisztelet nélkül maradniok”.

Az 1687-iki országgyűlés határozatkép mondta ki, hogy a bencések eladományozott vagy lefoglalt birtokait eredeti céljukra vissza kell adni, viszont megváltásukért fizetni kell. A pannonhalmi főapát anyagiak híjján kénytelen volt Tihany megváltási jogát az ausztriai altenburgi bencés apátságnak átengedni. Altenburg tizezer forintot fizetett a kincstárnak, az aradi vár erődítési céljaira, ezzel 1701-ben az apátság birtokosa lett.

Akkor vette át Tihany kormányzását a német apát, aki mitsem tudott Tihany multjáról, sőt védőszentjéről sem volt tájékozódva, mikor Tihany környékén, majd a félig rombadőlt monostorban is lobogtak a kuruc zászlók és Rákóczi támogatására fegyverkezett a tihanyi nép. Az apátnak menekülnie kellett. De a harc lecsillapodtával is a lakossággal való örökös küzdelem, haszon-

talán birtokpercek, a pasztorálás nehézségei keserítették az új birtokosok életét. Az első apátnak 1716-ban bekövetkezett halála után fontolóra is vették az osztrák szerzetesek azokat a terheket és nehézségeket, amelyeket nekik Tihany birtoklása okoz. A kedvező alkalmat felhasználta Göncz Celesztin pannonhalmi főapát és 1716 június 7-én megegyezett az altenburgiakkal, hogy húsz-ezer forintért átadják az apátságot a pannonhalmi főapátnak.

Jogi bonyodalmak megoldása után 1719-ben Grasso Willebald személyében újra magyar bencés lett Tihany apátja. Az új apát kétségbeejtő állapotban vette át az apátságot: mindössze két cella volt lakható, az istentiszteletet az árpádkori altemplomban kellett végezni, egyházi felszerelés nem volt, mert a meglévőt az altenburgiak magukkal vitték. De az apát nem kímélte erejét, hogy lelkipásztorokról gondoskodják, iskolát, kápolnát emeljen, apátsági monostorát és templomát a lehetőségekhez képest helyreállítsa.

Az ujjáépítő munkásságot még nagyobb eréllyel és sikerrel folytatta Lécs Ágoston. Felépítette a tihanyi templomot és monostort és mindkettőt ellátta a szükségesekkel. Az apátsági falvak lelkipásztori gondozására, templomainak rendbehozására, egyházi felszereléssel való ellátására is sok figyelmet fordított. Egyházi érdemei mellett nem lebecsülendő, hogy felfedezte a Balaton fontosságát. Ennek jele, hogy hajókat szerzett be a rendszeres átkelés lebonyolítására, a somogyi parton váróhelyiséget épített, de még inkább az, hogy elindította Balatonfüredet a fejlődés útján.

A füredi és arácsi határszálon Tenkovic Miksának volt egy másfélholdas telke, amelyen forrás fakadt. Tenkovic fürdőházat épített a telekre és benne kazánokat és tiz fürdőkádat helyezett el. Az apátság birtok-összeírói Lécs apátsága előtt már húsz évvel tudták, hogy a Tenkovic-telek melletti apátsági birtokon is vannak savanyúvíz források, de fontosságukat nem ismerték fel. Annál inkább Lécs, aki 1743-ban a források „körét megtisztíttatván és egyet közölök oduba foglaltatván, 1743-ban közelökben egy fa-épületet emeltetett”, majd 1749-ben bérbevette a Tenkovic-féle fürdőt is. Sőt, mivel későbbi birtokosai eladósodtak és a fürdőt sem tudták jövedelmezővé tenni, a savanyúvizet a hozzá tartozó telekkel, a rajtalévő épületekkel, fürdőházakkal, vízfűző fazekakkal, asztalokkal, székekkel, ágyakkal, kerttel, ahhoz tartozó halastóval, Balatonnál 2300 rajnai forintért megvette. Ime, a nagy fürdő kicsiny kezdete!

Ha Lécs apát anyagiakban, akkor utódja, Vajda Sámuel lelkiekben restaurálta az apátságot. Maga szentéletű ember volt, akiről úgy tudták, hogy önmegtágadásból soha húst nem evett. A kolostorban és környékén nagyra szította a vallásos buzgalom tüzét, különösen a hazánkban akkor erőre kapó Jézus Szíve tisztelet terjesztésével. Bátran állíthatjuk, hogy az ujkori Jézus Szíve tisztelet legnagyobb magyar apostola. 1765-ben kezdték építeni a restaurálás alatt álló tihanyi templomban az első magyar Jézus Szíve-oltárt, XIII. Kelemen pápától privilégiumot eszközölt ki azok számára, akik ennél az oltárnál miséztek, ugyancsak XIII. Kelemen engedélyével a tihanyi bencések mondhattak zsolozsmát először Jézus Szent Szívéről, a tihanyi hívek az ő engedélyével

részesültek először teljes búcsúban Jézus Szíve ünnepein és ők alapították meg az első Jézus Szíve Társulatot is.

A vallásos és általában a szellemi élet emelése minden tettének irányítója. Ez vezeti templomdíszítő tevékenységében, épületes könyvek írásában és iratásában, írók támogatásában, szegény diákok taníttatásában. Igazsággal mondja egy korabeli vers róla: „Lába a sántának, szeme volt a vaknak, gondviselő édesatyja nyomorultnak”. Mondhatni: az ő alapította Jézus Szíve Társulattal együtt máig hat munkássága a tihanyi és környékbeli hívek buzgóságában.

A Szent Benedek rend 1802-ben való visszaállítása után, amikor tanítórenddé alakult, Tihany anyagi és szellemi erejével az eddigieknél is szorosabban kapcsolódott a rend egészébe. Külső események helyett gazdagabb lett a vallásos és kulturális élet belső történéseiben.

Az apátok közül kiemelkedett Bresztyenszki Béla, a kiváló matematikus, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a jénai minearologiai társulat tiszteletbeli tagja. Vele az új típusú bencés: a tanár és tudós típusa jelenik meg az apáti székben. Elévülhetetlen érdemei vannak Balatonfüred modernizálásában és Tihany szépítésében.

Simon Zsigmond nevét a nagy templomrestaurálás teszi különösen emlékezetessé. Ekkor festette Ebner Lajos a szentélyben az egyháziatyák csoportját, Székely Bertalan a szentélybe vezető lépcső fölé a négy evangelistát, a szentélyt a hajótól elválasztó íven Lotz Károly az Isten Bárányát, a hajóban Ebner az Assumptiót, Lotz a Szentháromságot, Székely az Apostolokat. Különösen e restaurálás óta nemcsak az 1055-ből való altemplom, de a festményeken kívül művészi falfaragványokkal is büszkélkedő hatalmas barokk felsőtemplom is drága műemlék, amely megérdemli, hogy évről-évre tízezerszámra keressék fel azok, akik nyaranta e történelmet lehelő helyen megjelennek.

Bárczi Géza

A TIHANYI ALAPÍTÓLEVÉL

Az idén van pontosan 900 esztendeje, hogy I. Endre király megalapította a Szűz Mária és Szent Anyos tiszteletére szentelt tihanyi bencés apátságot, ellátta meglehetősen nagy területen szét-szórta birtokokkal, s e tényről korának magas színvonalán álló oklevelet adott ki. Ez az esemény nemcsak az általános magyar művelődés szempontjából nevezetes, de fontos a magyar nyelv története szempontjából is. Ez az oklevél ugyanis rendkívül értékes magyar nyelvemlék, mert latin szövegébe beágyazva csaknem száz magyar szót, közszót, dülőnevet, egyéb földrajzinevet és személynevet tartalmaz, nem számítva külön szónak az összetételeket, és mellőzve a latin eredetű, latinos formájukban jelentkező személyneveket. Igaz, hogy ezek az idegen mondat szövegébe illesztett magyar szavak nem alkotnak összefüggő magyar szöveget, tehát szerkesztésről, mondatfűzésről keveset, igeragozásról stb. semmit sem árulnak el, mégis sok mindenről tudósítanak.

Legelső szövegemlékünk, a Halotti Beszéd mintegy 150 évvel későbbi, s a szövegtelen régebbi századok jóval ódonabb nyelvéről csak egyes szórványemlékek tájékoztatnak. Ezek között viszont a Tihanyi Alapítólevél igen előkelő helyet foglal el, nemcsak régisége, de viszonylagos gazdagsága miatt is. Bár vannak nála régebbi szórványemlékeink, így a X. századból Konstantinos Porphyrogenetos császár tudós munkájának magyar szórványai meg Géza fejedelem görög nyelvű oklevele, a Veszprémvölgyi adománylevél (997 előtt), de a XI. századból a Tihanyi Alapítólevelet megközelítő fontosságú, gazdagságú és megbízhatóságú forrásunk nincs, szórványai az előbbieknél sokkal számosabbak, s egyes nagyobb birtokok határainak megjelölésére számos közmagyar szót is tartalmaznak. Ilyenek pl. *ravaszkik*, 'rókalyuk', *három fertő*, *bálvány*, *fekete homok*, *lovász halm*, *ó út kútja*, *nyír vége halmocskája*, *Fehérvárra menő had-ut* és sok más.

Száz szó önmagában nem sok, de olyan gyér adatú korban mégis jelentős mennyiség, azonfelül sok mindent elárul a magyar nyelv akkori fejlettségi fokáról. A szavak jó része ősi, finnugor szó, mint *fok*, *had*, *szád*, *három*, *szil*, *köves* stb. stb., más részük jövevényszó, tehát tanúskodik nemcsak a honfoglalás előtti török meg iráni hatásról, így török az *árok*, *dísznő*, *kút*, *körtvély*, *ölyves*, *kőrís* stb., iráni a *vásár*, de a már erősen jelentkező szláv hatásról is, így *berkenye*, *megye*, *bálvány* stb. és helynevek, mint *Tihany*, *Balaton*, *Keszthely*, személynevek, mint *Bagát*, *Vojtech* stb., sőt a latin nyelv nyomai is mutatkoznak, pl. a *thelena* 'Tolna' révhelyi nevében (középkori latin *thelonum*, *többszáma thelona* 'vám'), és igen sok személynévben, mint *Nicolaus*, *Clemens*, *Benedictus* stb.; még német személyneveket is találunk, így *Nána*, *Lutovic*. Persze e magyar szavak közül egy-kettő már nem él, mint pl. az *asavágy* 'ásott árok', másoknak jelentése azóta módosult, így a *fertő* még 'tavat' jelent, a *ravaszk* még 'rókát'.

E szavainkban azonkívül mintegy 30, részben egyszerű, részben összetett képző is jelentkezik. Ezek egy része ma is világosan fölismerhető, pl. az *-ász*, vö. *luazu*: olv. *luász*^u 'lovász' vagy az *-s*, vö. *uluues*: olv. *ülües* 'ölyves', *kues*: olv. *kües* 'köves', *fuegnes*: olv. *füenyés* 'fövényes' stb., míg mások ma már csak lappangva jelentkeznek, az élő nyelvérték számára nem elevenek.

A szóképzésen kívül a szóösszetétel néhány típusa is előfordul, így a minősítő jelzős, mint *feheruaru* 'Fehérvár', *zilu kút* olv. *szilu kút* 'szil(fa)kút' *kürtuel fa*: olv. *kürtvél(y)fa*, és a birtokos jelzős: *sar feu*: olv. *sárfeü* 'Sárfő', *ruuož liku*: olv. *ruoszlík*^u 'ravasz lyuk, rókalyuk'.

Minthogy a szavak többször szerkezetekké is kapcsolódnak, néhány mondattani jelenség is megállapítható. Leggyakrabban persze a különféle jelzős szerkezetek szőrendjére, a birtokviszony kifejezésére vonatkozó megfigyelések. Gyakori ekkor még a jelöletlen birtokviszony, mint *zigež zadu*: olv. *sziget szád*^u 'sziget szádja', *eri itu*: olv. *er¹ it^u* 'ér itatója', stb., de már túlnyomó a mai magyarban is legáltalánosabb szerkesztésmód, mely a birtokszón birtokos személyraggal jelöli a birtokviszonyt, mint *mortis uuasara kuta* 'Martos vására kútja', *bagat mezeē* 'Bagát (személynév) mezeje', *aruk tue* 'árok töve' stb. stb. Nincs azonban még példa a birtokviszony legfiatalabb kifejezésmódjára (ez a Halotti

Beszédben jelentkezik először), arra, amely a birtokos jelzón is jelöli *-nak, -nek* raggal a birtokviszonyt.

Mint a fenti példák egy részében láttuk, a 3. személyű birtokos személyrag: *-a, -e, -ja* már több példában előfordul. Határozó rag csak a hová? kérdésre felelő, ma már ilyen funkcióban elavult *-á* fordul elő a *baluuana*: olv. *bálványá* 'bálványig' példában és a mai *-ra, -re* rag őseiben, a *red* névutóban, pl. *ohut kuta rea* 'az ő út kútjáig', *munarau bukurea* 'a mogyoró bokorig', stb., *feheruuaru rea menneh hodu utu rea* 'a Fehérvárra menő had-útig'.

Mindezek a kor nagy adattalanságában becses adalékok, de legteljesebben az oklevél szórványai a magyar nyelv XI. századi hangrendszeréről, a magyar beszéd hangzásáról tájékoztatnak. Persze, a dolog természeténél fogva vannak ezen a téren homályos, vitatható pontok is, forrásunk alapján általában mégis képet alkothatunk magunknak arról, hogyan hangzott a magyar nyelv a XI. század közepén, alig egy fél emberöltővel Szent István halála után. Ami elsősorban föltűnik, az az, hogy számos szó, amely ma mássalhangzóval végződik, akkor még egy magánhangzót is mutat a mássalhangzó után, így *zadu* 'szád', *eri* 'ér', *luazu* 'lovász', *kereku* 'kerék'. Valaha szinte minden magyar szó magánhangzóra végződött. Erről tanúskodik a rokon nyelvek egyike-másika is, pl. a *vér* szó finn megjelölője *veri*, a *száz-é sata*. De e véghangzók még a mai magyarban is megtalálhatók az úgynevezett ősi ragok, képzők előtt: *vére-s, száza-n*. A XI. századig azonban e véghangzók már erősen összezsugorodtak, minden magánhangzó a szó végén *i, ü, u*-ban esett egybe, de már ezek is elnagyolt, mormolt kiejtésűek voltak, sőt sokszor már el is tűntek. A Tihanyi Alapítólevélben a szavak kétharmad részének a végén már hiányzanak, és a tatárjárásig teljesen el fognak tűnni.

De összehasonlítva a beszédhangok mai rendszerét a XI. századiéval, sok egyéb, lényeges különbséget találunk. Rövid magánhangzóink között ebben a korban hiányzik még az *ö* hang, a mai *ö*-nek az előzménye az *ü* volt, pl. *tüe* (*tue*) 'töve', *kürtvél(y)* (*kurtuel*) 'körtvély', *füenyek* (*fuegnes*) 'fövényes' stb. — Ekkor volt keletkezében mai *a* hangunk. Ennek a hangnak még nincs külön betűje, egészen a XIV. század közepéig, sőt azon túl is hol *o*-val, hol *a*-val írják. Ugyanis a mai *a*, mely ekkor még az *o*-nak meg az *á*-nak csak alkalmi változata, részben *o*-ból, részben *á*-ból (= palócos *ak*) fejlődött; ez utóbbi, az *á* ekkor még gyakori hang, azóta eltűnt a köznyelvből. Mai nyelvünk többi magánhangzója már megvan, de gyakoriságuk aránya egészen más, mint ma, így gyakran találunk mai *o* helyett *u*-t, *a* helyett *o*-t, *ö* helyett *i*-t, pl. *fuk* 'fok', *humuk* 'homok', *aruk* 'árok', *ruuoz*: olv. *ruosz* 'ravasz' = róka', *brokina*: olv. *brokinya* 'berkenye', *segisti* 'Segesd' stb., vagy *ü* helyett *i*-t, pl. *fizeg*: olv. *fizegy* 'Füzegy'. — Hosszú magánhangzóink terén még lényegesebb különbségek vannak: hiányzik az *ó*, az *ö* meg az *ü*, ezek a hangok csak a XII–XIV. században fejlődtek ki nyelvünkben. — Ezzel szemben mai köznyelvünkéből (néhány idegen szót nem számítva) teljesen hiányzó *au, ou, eü*-féle kettőshangzók tarkítják, színesítik a magyar kiejtést, így *feü* (*feu*) 'fő', *ferteü* (*ferteu*) 'fertő', *gyisznau* (*gisnav*) 'disznó', *munyoraü* (*munorau*) 'mogyoró', *Opoudi* 'Apód'. E kettőshangzók a XIII–XIV. században egyszerűsödtek hosszú magánhangzókká.

Mai mássalhangzó-rendszerünk is több fontos vonásában eltér a XI. századi mássalhangzó-rendszerétől. Tudjuk, hogy honfoglaló őseink nyelvében hiányzott a *c*, a *z* és valószínűleg a *ty* hang, nem beszélve a *dz*-ről meg a *dzs*-ről, hiszen e ma is igen ritka hangok a XVI. század előtt ismeretlenek a magyarban. A *c* megvan már a Tihanyi Alapítólevélben, persze csak jövevényezésben: *Kasztelic (castelic)* ‚Kesztölc‘. A *zs*-re és a *ty*-re vonatkozó példánk nincsen szórványainkban. — Él azonban ekkor még néhány olyan mássalhangzó, mely azóta eltűnt nyelvünkéből, így az *ty*-en kívül, mely a köznyelvben *j*-vé lett, melyet azonban néhány palóc nyelvjárás megőrzött, a német *Tuch*, *Bach ch*-val jelölt hangjával körülbelül azonos mássalhangzó, valamint emennek zöngés, azaz a hangszalagok rezgésével ejtett párja, melyet talán *gh* betűkapcsolattal jelölhetünk (a nyelvtudományban szokásos jelölése mindkettőnek más). Oklevelünk mindkét hangot *h*-val írja, de egyéb forrásainkból nyilvánvaló, hogy itt *ch*, illetőleg *gh*-féle hangokról van szó. Az elsőre példa *chärm^u* (*harmu*), *három*, *cholmá* (*holma*) ‚halma‘ és több más, a másodikra *menegh* (*meneh*) ‚menő‘ *fege* (*fehe*) ‚feje‘ stb.

Persze e pár vonás közel sem meríti ki azt a sok adalékot, nyelvtörténeti fontos ismeretet, melyet oklevelünkéből meríthetünk, hogy forrásunk egyéb, pl. helyesírástörténeti (erre különösen fontos kútfő!), nyelvjárástörténeti, művelődéstörténeti és sok más értékéről ne is beszéljünk.

Az ősök nyelve, mely e megsárgult, száraz pergamenről szól hozzánk, különbözik tehát hangzásban, szókéncben és nyilván egyéb vonásokban is a maitól, de azért általában nem érthetetlen számunkra, s ha Szent István kortársai föltámadnának, beszédjüket furcsállanók ugyan, de, bár kétségtelenül némi nehézséggel, általában követni tudnók és a magukénak, magyarnak éreznók. A tudós pap kezeírásában (kit egyesek a krónikákból jól ismert Miklós püspökkel azonosítanak) megörökített ősi szavakat, mondatfoszlányokat nemcsak megilletődéssel olvassuk, de nyelvünk multjára komoly, becses tanulságokat meríthetünk belőlük.

ÚTRAKELÉS

*Tökéletes vagy, épp ezért kívánlak.
Te szikrázod csak szívembe a vágyat,
Kazlak tövén a fűj is éppigy pitypalattyyol,
amint én küldöm hozzád most e dalt magamból.*

*Nem rögtönözhet felhő fényesebb csodákat,
mint arcod alkonyán ha fölgyúlnak a tájak.
Szavadra újra él, édenünk egyszervoltja,
mely gyors madár gyanánt a végtelent súrolja.*

*A mesebeli után vágytam mindig s ime
könyvedben rálapozhatok a hívogató rímre
s a szűk kis pítvarból, hol oly sokat időztem,
hangom téged követ a táguló időben.*

T ű z T a m á s

VÁROS, TELEN

Fölülről látni ezt az udvart,
az apró, öt ház udvarát,
mindig fölülről és haránt,
mint egy képet, mely távlatába,
mint a multat, mely önmagába
bárhonnan nézed, visszaránt.

Az udvaron drót és talicska,
vasalatlan kerékcsemő,
A csúcsos háztetőkre ritkán,
reszelősen hiníve a hó,
A tájék, hátrébb, elhaló.
Az örülteknek, rákosoknak
kórháza szögletes szügyét
feszítve mozdul, s visszatorpad,
az alkonyat odvába olvad,
az ég alján, odalehellve,
borzong egy jegenyefa lelke,
s a kémények az esti ködnek
felelve, lassan füstölögnek.

Az alkony kék pillanatát
átvágja most egy fény-nyaláb,
s a fellegek közt úgy dereng fel
a kék és rózsaszín november,
mint egy tavasz.

És estelig
az esztendő emlékezik.

*

Füst, füst. Nagy, ezüst potrohán
hordozván puffadt homlokot,
kristálycukrot és sávba oldott
pergamen-lämpával a boltot:
a kávé-gép zubog.

Zubog, remeg, s vígan sipolja
az induló mozdony jelét,
akárha a kinti sötét
suhogó, nagy terein át
vinné falatnyi vonatát,
és vele sértetlen, repülne
a fulladt, langyos-szagu fülke.

Ajtó csapódik szárnyasan,
S harangoz, szögnyelvű haranggal
egy Betlehem s két kamasz-angyal,
Tornacipós, kucsma-fejű
pásztor a pult előtt kiált,

ott szolongatja Máriát,
a bundáról szerteszalad
a kávészagnak nekidőlvé
az a hőverte-puli-szag,
s a gép hasán feltündökölvé
villámló foltokban keringnek
a kabátra-vett férfüngék —
szusszan a kávé s „Szálljatok
le betlehemí angyalok”.

Mögöttük vékony, olvadó
fényszálban szítál be a hó.

*

A hó, a hó.

Az öt háznak térdéig ér.
Fekete a függőleges,
és minden vízszintes fehér.

Fehérrel megvasalt kerék
az udvaron, s egy ferde rönkő
hátrahökken, végigremegve,
hogy görcsös testén ott simul
a fehérség égbeli teste.

A kovácműhely felzihál,
Szikrát vet a piros lehellet,
hiába fojtja egyre lejjebb
az éj lágyszálu pelyhezése,
kicsap, kilángol megtetézve,
és fátylon át és éjen át
lüktet, parázsló szívverése —

de oldalt, hol a fény nem érte,
nézd, nézd, az egy-szál tujafát:
felszökkenő, roppant bozontja
a fél-éget magára vonta,
s most csupa örvény és taraj
dermedő hullámaival,
fehér habok tajtéka rajta,
s az éjszakát úgy úti által
a megfagyott szökőkutak
mozdulatlan extázisával.

Nemes Nagy Agnes

Rónay György

KÉT HÁBORÚ KÖZÖTT

Mit ér a szó két háború között,
s mit érek én, a ritka és nehéz
szavak tudósa, hogyha ostobán
bombát szorongat minden kerge kéz!

Radnóti: Őrizz és védj.

...szétszór a szél és — mégis a sziklaszál
ha nem ma. — holnap visszadalolja majd,
mit néki mondok, és megértik
nagyranövő fiak és leányok.

Radnóti: Nyugtalan órán.

Az idill

Radnóti Miklós első kötete, a „Pogány köszöntő” 1930-ban, a második, az „Újmódi pásztorok éneke” 1931-ben jelent meg. Ez az évtized-forduló, a húszas évekből a harmincasokba, költészetünk történetében egy új nemzedék föllépésének időszaka. Azé, amelyet mint „a Nyugat harmadik nemzedékét” szoktak emlegetni. Ma már, negyedszázad úgyszólván irodalomtörténeti távlatából, többé-kevésbé világosan láthatók a generáció közös vonásai.

Egy levelében Radnóti Miklós ezt írta 1928-ban: „Szakitottam a kötött formával, talán mert ezek a mondanivalók már nem férnek bele... Ezzel a szakítással elszakítottam magam az eddig sem súlyos, de érezhető hatások alól... és akarattal előidéztem a *Sturm und Drangot*”. Amikor föllép, első kötetei — az egyéniségek szerint több vagy kevesebb heveséggel — az egész nemzedéket bizonyos *Sturm und Drang* állapotában mutatják.

Az ifjú költők elsősorban a hatásoktól akarnak szabadulni. Főként a Nyugat „első nemzedékének”, Adynak, Babitsnak, Tóth Árpádnak, Juhász Gyulának — s esetleg, bár legkevésbé hatott rájuk, Kosztolányinak — a hatásától. A formát többnyire már igen jól kezelik: azt a formát, melyet az „első nemzedék” írt ki s hagyott tovább nekik. Ezen az első nemzedéken, kiváltképpen annak műfordításain át jóformán az iskolapadban kapcsolatot találnak a modern európai költészet — elsősorban a Parnasse és a szimbolizmus — nagy formai hagyományaival. De amint az első iskolás gyakorlaton túljutnak, amint már a saját élményüknek is hangot akarnak adni, tehernek, nyűgnek, akadálnak érzik mind az örökölt és elsajátított formát, mind annak hagyományos — „dekadens”, szimbolista, Poe-s, Verlaine-es, Baudelaire-os — „tartalmát”. Alighanem a legjellemzőbb erre a nemzedék talán legbravúrosabb formaművészeinek, a fiatal Weöres Sándornak a „lázadása” — a „Disszonancia” című vers — „a mult-századi csín” és magatartás ellen. „Elromlott a csodaóra s az óras ketyeg helyette”... Fölldézlik tehát, a forma ellen, mely szükségszerűen hozza magával a hajdan benne megnyilatkozott élmények hatását is, mint Radnóti írta, a maguk *Sturm und Drangját*. Ennek alaki tünete a szabadvers.

„Mert ezek a mondanivalók már nem férnek bele”... Milyen mondanivalók? Egészen más lírai emóciók, mint aminők a szimbolizmust, vagy nálunk a Nyugat költészetét jellemezték. A világnak, természetnek, embernek bizonyos panteisztikus, a mindenséggel együttlétkető, együttlélegző, sokszor bukolikus hangulatú élménye. A vers számukra nem önmagában megálló, külön, világ, hanem egy folyamatos nagy élménynek, a kozmosszal való együttélésnek egy-egy ódaszerű kiáltása vagy bukolikus jelenete. Már ezeknek az első köteteknek a címei is jellemzők: „Csuklódón kibuggyan a vér”, „Ülj asztalomhoz” (Zelk Zoltán), „Éjszakai kiáltás” (Szemlér Ferenc), „Őszi rombolás” (Vas István), „Forrás mellett” (Hajnal Anna), vagy Radnótinál: „Pogány köszöntő”, „Újmódi pásztorok éneke”... A forma — melyet e panteisztikus-bukolikus világlélmény a maga kifejezésére egyedül megfelelőnek érez — a szabadvers, annak is egy feszes, sebossodru, magasfeszültségű, áradó lendületű változata; az elődök közül Füst Milán szabadverséhez áll a legközelebb, részint közvetlenül (alighanem a „Csuklódón kibuggyan a vér” Zelk Zoltánjánál, Hajnal Annánál s a korán elhallgatott Habán Mihálynál), részint közvetve, abban az „antikizált” formájában, ahogyan a „Nehéz föld” s a „Sarjürendek” Illyésénél, vagy a sajnosan hamar elhunyt — és elfelejtett — Bányai Kornélnál észlelhető.

Ezt a közös nemzedéki élményt és hangulatot — s annak inkább bukolikus-idilli, mintsem (például a fiatal Szemlér Ferencnél jelentkező) ódai változatát — képviselik Radnóti Miklós első kötetei. Ime példának a „Pogány köszöntő” egyik, 1929-ből való versének (Naptestű szüzek, pásztorok és nyájak) egy strófája:

*A pásztor is lassan lejön a hegyről,
karámbazárva fehéren torlódik
a nyáj és napbafüldött szüzek is a
dombról ringó csipőkkel lefelé jönnek
jószagúan s álmatagon, mint minden
ősszel, ha halnak fekete ég alatt a
fák; naptestű szüzek, pásztorok és nyájak
jönnek le lassan a falu felé.*

A modern szabadversen — ezen a szabadversen — félreismerhetetlenül átüt egy bizonyos antik, görög-római irodalmi élmény, elsősorban talán Horatius; lehetetlen valami antikos hangulatot nem érezni benne, mint ahogyan magában e szabadvers struktúrájában is érezni bizonyos — távolból való — igazodást a görög-latin strófákhoz, a versmondatokban a görög-latin ritmikához. De mindez nem afféle másodlagos jelenség, nem „filológia”, hanem elsődlegesen benne van *magában az élményben, világlátásban*; nem stilizálja a valóságot, hanem így szemléli, így és ilyennek látja. Modern valóság — valóban a maga valóságában — s így, ilyen „antikosan”-újjonnan látva, s így is fejezve ki, ritmikában, versmondatban, képekben, még a természetes fölbuggyanó antikosan-távlatos jelzőkben, még a szabadvers sortöréseiben, lüktetésében és strófaalakulásaiban is: ez a fiatal Radnóti Miklós legsajátosabb, legjellemzőbb, a nemzedéki közös vonások mellett is legégyénibb — s legszebb — tulajdona.

Modern valóság; nem irodalmi sablon, hanem élő élmény. Például — az „Újmódi pásztorok éneke” egyik legszebb verse, mely minden magyarázt nál hívebben s közvetlenebbül meggyőz e líra élményi voltáról is, meg arról is, milyen nagy, tiszta távlatot ad Radnóti Miklósnál egy-egy ilyen mindennapi, egyszerű kis élménynek az a bizonyos „antikos” látás. A vers címe „Szerelem”.

*Kutyánk vinnyog a kertben és boldog
nyelvvél viharzik elő, hazajött
a kedves. Szemében hajnali csókunk
örömeivel s kora csillagokkal az ajka
között. Kislányt tanított és
magával hozta fehér nevetését.*

*Hogy jött, jánosbogár riadt fénnel
a sövény feketéjén, de már
elfullad lassan a kert s házunk
alól elúszik a csöndben. Madarak
mozdulnak álmukban a fán és gyöngén
sipognak fölöle a holdra. Már én
is régóta csak róla énekelek!*

Catullus sem írhatta volna szebben. S hadd idézzük még egy 1935-ben megjelent antológia — „Korunk, tizenkét fiatal költő” — bevezetéséből a következő pár sort, annak illusztrálására, mennyire megérezték a kortársai is Radnóti Miklós verseiben a valóságos élményt, a maguk új valóságát: „Radnóti verseiben találok meg legtisztábban és sokszerűbben a ma új szerelmét, azoknak a fiataloknak összebújó, áhítatos, majd játsszi szerelmét, akiket mind tömegesebben látunk az utcákon s a hegyek közt, kissé gyúrten, de összekarolva. Az a szerelem ez, amely” nem *héjanász* s nem is futó kaland csibékkal, hanem test és lélek baráti megértése”.

Ahogy most a kedvesről, úgy írja majd a férfi Radnóti nemzedékének — s alighanem általában a két háború közötti magyar lírának is — legszebb verseit a hitvesről.

Az idill elborul

Idézet egy 1936-ban megjelent verseskötetből. A kötet címe: „Hűvös magány”. A versé: „Elégia”.

*Fejem fölött szelíden fúj a szél,
s kavargatja a táj sűrű porát,
az ember végre ide is elér,
lassan megunja hallatni szavát.
Ha szólna is, ugyan mi célja már?
Az életét is fáradtan viszi,
mindennap többször mondja, hogy: halál,
s ami hihető, már azt sem hiszi.*

Amit a költő — Forgács Antal — ebben a strófában mond: az volt a harmincas évek derekán a Nyugat „harmadik generációjának” nemzedéki hangulata. Az idill elborult. 1933-ban a „Lá-

badozó szél”, Radnóti Miklós harmadik kötete még tele volt a friss, égetőkedvű tűz sziszegésével; „tavaszra jósol”, érzi a *szel-
lőt* s várja a *szelet*; az idillbe már beleszól a kor, a történelem — a hazai: az „Újmódi pásztorok éneké”-t elkobozták s szavai „csendörtollak közt menetelnek”, meg a világé: „Atkelt a Wuszung patakon tegnap — a japáni gyalogság — s ágyúk vastag harmata készíti — kínai réteken útját” — de a fiatal költő csak annál hetykébben vág vissza, erejének s a készülő viharnak a tudatában, mert tudja, hogy a esőnd már „harcos zajokkal készül marakodni”; zápor zuhog, fény villog, friss szél, friss szél fű, penge villan még ezekben a versekben. De az „Újhold”-tól, 1935-től fogva az ég mind borúsabb, a hang mind rekedtebb s keserűbb. Mindjárt az „Újhold” bevezető versében (Mint a bika) ő maga leméri ezt a „változást”: férfifenét, magos egyedüliséget — ahogyan a „Férfivers”-ben mondja. „Vihar előtt” vagyunk,

*Az ormon üldögélsz s térdeden néked ért
ifjú asszonyod alszik, mögötted szakállas
hadítettek, vigyázz! kár lenne éltedért,
s kár vőágodért, mit tenmagad kapartál
tíz kemény körömmel életed köré...*

Kínai-japán háború, jugoszláv-magyar konfliktus, majd a spanyol polgárháború, s 1933-tól fogva a hitlerizmus állandó fenyegetése: ezek a sűrűsödő felhők borítottak egyre sötétebb árnyékat az idillre. Mire a nemzedék férfivá érett, minden esztendő meghozta a maga „szeptemberi” válságát, „Figyeld az eget, mert — villámlás rengeti már s cibálja a szél — kisdedek ágját s mint ők, oly vékonyan és sírva sirdogál most az alvó férfinép”...

Radnóti Miklós minden kötetének a címe „jelentős”. Az „Újhold”-at 1936-ban a „Járkálj csak, halálraitélt” követi. Első verse az „Istenhegyi kert”: érett nyárvég, teljes és gyümölcsös; és

*Sötétedik. Halálos kört röpül
köröttem egy elkésett, szőke méh.*

*S fiatal férfi te! rád milyen halál vár?
bogárnyi zajjal száll golyó feléd,
vagy hangos bomba tőr a földbe és
megtépett hússal hullsz majd szerteszét?*

*Almában lélekzik már a kert, hiába
kérdeszem, de kérdem újra mégis.
Gyümölcsökben a déli nap kering
s hűvösen az esti öntözés is.*

Senki olyan közvetlen hitelességgel nem fejezte ki ennek a háború felé csúszó világnak a hangulatát, mint Radnóti. Sosem élt idealista módon az „eszmék világában” s mint költő is, ember is mindig „az igazra volt tanú”, azt írta, amit érzett és átélt. Ha valaha, elkövetkező, boldogabb nemzedékeknek, a béke sugaras nemzedékeinek, (amikor majd „arany napoknak alján pattanó — labdák körül gomolygó gombolyag, .. gyereksereg visong... —

Mert egyszer béke lesz”) — majd azt akarja valaki megmagyarázni, milyen is volt „két háború között” az az ál-béke, burkolt háború, „béke, borzalom”: csak Radnóti verseit kell idéznie, az „Istenhegyi kert”-et, „Alkonyi elégia”-t, „Írás közben”-t, „Háborús napló”-t, „Lomb alatt”-ot, „Tegnap és má”-t, „Himnusz a békéről” sorait, strófáit, vagy a megrendítő „Első elogia”-t, a Garcia Lorca halálát siratót, a költőét, aki nem menekült, s a másikét, aki „csak nemet intett”, ezt a nagy, nemes vallomást:

Pásztor:

Hát te hogy élsz? visszhang jöhet-e szavaidra e korban?

Költő:

*Agyudörej közt? Uszkösödő romok, árva faluk közt?
Irok azért, s úgy élek e kerge világ közepén, mint
ott az a tölgy él; tudja, kivágják, s rajta fehérlik
bár a kereszt, mely jelzi, hogy arra fog irtani holnap
már a favágó, — várja, de addig is új levelet hajt.*

Az idill fiatal költője szabárverseiben — s ennek a szabad-
verstípusnak ez a természete — kedvelte és kereste a bonyolultabb
szófüzéseket, merész mondatfordulatokat, a sornak az értelmet is
bizonyos lendületre, feszültségre készítő megtöréseit, átvonásait;
most, az „Újhold”-tól fokozatosan higgad a forma, nyugszik a
mondat, egyszerűsödik a vers is, magatartás is; az ihlet nem lo-
bog úgy, de súlyosabb, mélyebb, s nagyobb a sodra. Mindenkép-
pen „Meredek út”-ra tért, ahogyan 1938-ban megjelent kötetének
címe mondja.

*Ó, költő, tisztán élj te most,
mint a széljárta havasok
lakói és oly büntelen,
mint jámbor, régi képeken
pöttömnyi gyermek Jézusok.
S oly keményen is, mint a sok
sebből vérző, nagy farkasok —*

írja a „Járkálj csak, halálraitélt”-ben. A halál fenyegetésére, s
mindarra, ami körülötte volt, ez volt az ő válasza, „a pendülő, ke-
mény szabadság tágas és szeles tetőinek” a vállalása, a kor hit-
ványságára és az emberek silányságára az erkölcsi nagyság meg-
alkuvást nem ismerő „meredek útja”:

*Reménytelen napokra vénülök,
a régi, villongó költőfiút
konok, nehézkes férfi váltja fel,
akit zihállat már a régi út.*

*Zihállat s a kacér kapaszkodót
új váltja fel, halálos, hős orom,
széljárta sziklaszál felé vivő
vad út, mely túlvisz majd e mély koron.*

„Messzefénylő, szabad jövő felé” . . .

A nagyszerű „Második eclogá”-ban mondja a költő a repülőnek:

*Irtam, mit is tehetnék? A költő ír, a macska
miákol és az eb vonít s a kis halacska
ikrát ürit kacéran...*

Az ő számára az írás helytállás és erkölcs kérdése volt. Az író, a művész, a szellemi ember álhumanista gőgjét, „odi profanum” magatartását az események szennyes sodra közepett Radnóti Miklós nem ismerte. S ezt a divatos maszktot sosem vette föl. Nem állta — mint egyesek — holmi vélt „fölsőbbrendűség” talapzatán a „humanista” szobrát. Az ő „sziklaszála” nem a gőg sziklája volt, hanem egyre inkább a mások szenvedését is átélve vállaló-alázat sziklája lett. Aki a poszthumusz „Tajtékos ég” verseit olvassa, a gyönyörű „Hispania, Hispania”-tól a szívet elszorító „Razglednicák”-ig, egy ember, egy költő tragikus sorsának útját kísérve, úgy érzi, végigkövet egy másik utat is, valóságos „itinerarium mentis”-t: ahogyan egy lélek szenvedéseken, gyötrelmeken, megpróbáltatásokon át az erkölcs végső tisztaságáig eljut, s halálában fölmagasodik; úgy, ahogyan a „Ha rámfigyelsz” mondja:

*Sötét a bánat kútja s mint a jég,
de tükrén mégis ott borzong az ég,
mélységbe hullott életem elé is
így tartja védő két kezét a kék.
A bánat így emel fel égre mégis.*

Nem glosszázta verseivel, hanem írva élte, verseiben, az életét. Nem „kivonult”, mint elefántcsonttoronyba, a versbe, írásba, irodalomba; mint léleknek a test, úgy volt formája az ő életének a vers. „Éppen szívem fölött a tiszta toll” — írta, és minden szava súlyos és jelentős; ekkor már régen nem írt „csak szép” szavakat. A „tiszta” nemcsak azt jelenti, hogy semmiféle mocsokba soha nem mártotta, semmiféle vonzásnak oda nem engedte a tollát. Ennek a „kései” — s csak harminchárom éves! — Radnótinak a világában, a negyvenes években (1942 januárjából való a vers) ez a „tiszta” még az irodalommal szemben is *tisztát* jelent: azt, hogy még a meddő, öncélú — s végül mindig önmagában tetszelgő — szépség csábításának sem engedett; „tiszta” maradt ettől a kísértéstől is: „az igazra tanú”, emberről, embernek, emberért valló s küzdő, „Annyit érek én, amennyit ér a szó versemben” — írta; amennyit a szó *igazsága*, embersége ér! Mert „megtanulta, hogy fegyver s szerszám a toll”; mert „amíg csak élhet, formában beszél — s arról, mi van, *ítélni* így tanít. — S tanítna még” ... — és:

*Ember vigyázz, figyeld meg jól világod,
ez volt a mult, emez a vad jelen, —
hordozd szivedben. Eld e rossz világot
és mindig tudd, hogy mit kell tenned érte,
hogy más legyen.*

Ezt tette, mindig, utolsó verseiig, az ember, a költő önmagát fölülmúló heroizmusával: a két utolsó eclogáig, „Levél a hitveshez”-ig, „Gyökér”-ig, „A la recherche”-ig, „Erőltetett menet”-ig, „Razglednicák”-ig — tudta és tette, amit tennie kellett, embernek.

és költőnek, a viláért, „hogy más legyen”. S tette pátosztalanul, úgy, hogy „nincs nehéz szívében most semmiféle gög”, az igazságnak, valóságnak és szépségnek azzal a puritán, felelősségteljes tiszteletével, ami ennek a nagy, megrendítő lírának talán legmegrendítőbb s legsajátabb vonása. Olyan fegyelemről tanúskodik, olyan halálíg, szinte a saját halálát is megidézően, megalkotóan — s ezzel legyőzően — éber, okos és tiszta figyelemről, a szellemnek olyan edzett helytállásáról s a szennyes események fölé emelkedéséről, amelyenre csak gyémánttiszta erkölcs, acélkemény jellem és rendíthetetlen művészet képes. Ritka, nagyon ritka dolog az irodalomban, hogy egy szép műből ilyen nemes fényvel ragyogjon ki az emberi nagyság.

Megölhették egy barbár tarkólövessel a költőt, aki Éluard mellett a második világháború legázolt, meggyalázott, lágeros és gázkamrás Európájának legnagyobb költője volt, s az egyetemes téboly közepett a szenvedés „kőszálán” védte, őrizte és emelte példásan magasra magában az emberség, szeretet, tisztaság és értelem romolhatatlan értékeit; megölhették, de valójában ő győzte le, s még mielőtt megölték, már fényesen legyőzte legyőzőit. Mert az erőszak, az embertelenség, a harácsolás és a brutalitás lealjasít, s minél esztelenebbül tombol, annál inkább,

*De aki egyszer egy vad hajnalban arra ébred,
hogy minden összeomlott s elindul mint kísértet,
kis holmiját elhagyva s jóformán meztelen,
annak szép, könnyűléptű szívében megterem
az érett és tűnődő kevésszavú alázat,
az másról szól, ha lázad, nem önnön érdekéről,
az már egy messzefénylő szabad jövő felé tör.*

Jegyzet. Radnóti Miklós 1944 november 6. és 10. közt halt meg, harminchat esztendőskorában: a győrmezei Abdán tarkónlötték a fasisz-ták. Halála tizedik évfordulójára jelentek meg a Szépirodalmi Könyvkiadónál, Koczkás Sándor gondozásában összes versei és műfordításai.

TÉLUTÓ

*A város szép most, várja a tavaszt,
s ha néha már kivirágzik a nap,
nyugtalanágunk is derűt fakaszt,
mint fénye csókolózó habokat.*

*S baktatunk a rakpart kövezetén
egyik hídtól a fénylő másikig,
gyermekkocsik gurulnak könnyedén
s a kocsiban kislíú álmodik —*

*Megyünk és egyikünk se mondja ki,
hogy van szívében, néha-néha, jó —
Fütytyöket és nevetést hallani,
és csókokat, s ez olyan biztató.*

Telek György

SCHILLER FRIGYES

Schiller Frigyes halálának százötven éves évfordulóját ünnepli a művelt emberiség. Az irodalmi köztudat főként mint drámaírórt tartja számon, mint a legkiválóbb német drámaírórt, de a lírája is igen jelentős.

Lírai költészetét legtömörebben evvel a szóval jellemezhetők: *eszményi*. S lényege legkönnyebben megközelíthető, ha összehasonlítjuk a nagy kortárs, versenytárs és barát, Goethe költészetével. Goethe egyetemesebb, Schiller egyöntetűbb. Goethe költészetének olyan széles, olyan gazdag a hangskálája, hogy bármely korban könnyen találhat rezonanciát, Schiller skálája a magas cénél kezdődik, s így gyöngébb hallású korok nem egyhamar fogják fel ezt a zenét.

Schiller csak az eszmények, filozófikus gondolatok ködbevesző, távoli, magasztos, földöntúli világában otthonos, míg Goethe olykor átsétálgat földi érdeinkbe is, észreveszi az árnyékban a kis virágocskát, gondosan kiássa és hazaviszi kertjébe. Schiller nem száll le soha fenséges magaslatairól és nem szereti az árnyékos helyeket. Az ő hőse az *Alpenjäger*, a hegyi vadász, képzeletének hona az Alpok égbenyúló sziklaormú, hófödte csúcsú, a nap hideg fényében szikrázó hegyvilága. Legjellemzőbb szavai: magasság, messzeség, fény ...

Eppen ezért mégis mindig időszerű költő. Mert a korok eszmei érzékenysége lehet finomabb, vagy tompultabb, de azért minden kor tudata alatt mégis csak él a vágy, a nosztalgia a Magasság, Messzeség és Világosság után! (K. Gy.)

A FÖLD FELOSZTÁSA

„Im itt a föld!” — kiált az embereknek
Zeusz, ki fönt magas trónján pihen;
„Örökségként adok mindent tinektek;
Osztozzatok testvérien!”

Nagy sürgés-forgás támad erre nyomban,
Ily jó alkalmat senki sem szalaszt,
A földesúr vadászgat dús pagonyban,
S mezőn kalászt gyűjt a paraszt.

A kalmár raktárában halmoz árut;
Apát a bort kívánja, nem vizet;
Hídat, utat lezárat jó királyunk,
És szól: „Enyém minden tized!”

Mindennek már akadt gazdája végül,
Az osztozás már régen végbe ment,
Midőn a távol messzeség ködébül
A költő későn megjelent.

„Ó jaj nekem! Csak én vagyok felejtve
Mindenkitől, csak én, én nyomorult,
Leghűbb fiad?” — kiáltott zokszót ejtve
S az égi trón elé borult.

„Ha álmaid honában kóboroltál —
Beszél az Úr — az ajkad mért perel!
Midőn az osztás történt, merre voltál?”
„Tenálad” — költőnk így felel.

„Orcád csodálatában elmerültem,
Fülem merengett égi szent zenén;
Bocsásd meg, hogy fényedtől részegültem
A földet elfeledtem én!”

„Hát mit tegyek? — szól Isten — másé minden,
Másé az ősz, a vásár és a vad.
De ha kívánsz itt élni köreimben,
Egembe jönnöd bármikor szabad!”

A HIT SZAVAI

Im három a szó, mit megnevezek,
Visszhangzik a földteke tőlük;
De nem kívülről erednek ezek,
A szív, csak a szív a szülőjük.
S az emberi élet vajmi sivár,
Ha e három szent szót nem hiszi már.

Az ember mindenképp *szabad*,
Bár láncok közt született meg;
Hát el ne riasszon a szolgálhad,
S borzalma az örületeknek.
Ne félj, ha lepattan a szolgálilincs,
És a szabadokra bizva tekints!

Az *erény* nem üres, laza szó,
De lehet belőle valóság,
És bár az ember ingadozó,
Nem elérhetetlen a Jóság,
S mit az ész meddőn keresett, a vigaszt,
Egy gyermeki szív tán fölleli azt.

És él egy *Isten*, egy szent Akarat,
S ha az emberé semmibe veszne,
Az túl az időn, teren élve marad:
A legmagasabb örök Eszme;
S bár minden örökkön körbe kereng,
De felettük az Isten szelleme leng.

Híven őrizzétek e megnevezett
Szavakat, nem válván el soha tőlük,
Hisz' nem kívülről eredtek ezek,
Ten-lelketek volt a szülőjük.
S nem lesz nyomorult az emberiség,
Ameddig e három szót hiszi még.

„FOGADALMI TÁBLÁK”

JÁNOS-LOVAGOK

Pompás éketek az iszonyú páncél a kereszttel,
Hogyha oroszlánként véditek árva Rhodost,
És ha zarándokokat kísérték a szír sivatagban,
S őrzitek a Szent Sirt, mint szigorú kerubok,
Am szebb díszetek a betegápolói köténytek,
Harci oroszlánok, legnemesebb daliák,
Ha beteg ágya körül szolgáltok enyhet-adóan,
S meghozzátok a szív névtelen áldozatát.
Ó, a Kereszt hite tud csak egy koszorúba kötözni
Nyájas alázatot és bajnoki büszke erőt!

REMÉNY ÉS TELJESEDÉS

Árbóc-erdőkkel tengerre hajózik az ifjú;
Megmentett ladikon tér kikötőbe az agg.

JÓSÁG ÉS NAGYSÁG

Két virtus van, s bárcsak együtt járnának örökké:
Jó legyen a nagyság, s *nagyszerű* legyen a jó!

PÉTER-TEMPLOM

Méretemet ne csodáld; nagyságom lényege más ám:
Hogy nagyvá tegyem a *elkedet*, ezt akarom!

A TUDOMÁNY

Van, kinek istennője, de más számára tehénke,
Mely csakis arra való, hogy tejet és vaját ad.

Kunszery Gyula fordításai

SZÖKŐÁR

*Ha moccan sz bennem, csaknem kiszorítasz
magamból is. Túlsordulok, mint a szökőár,
amely forró borodtól ittas
és ismeretlen égövek felé száll.*

*Hogy védekezsem ellened? Nincsen kiút már.
Légy hát enyém egészen: parté a tenger
és tengeré a part, hol himes tajték ugrál
holdfényre tárult, táncos türelemmel.*

*Határaitm tebenned elmosódnak,
de irgalmad gyűrűje épp elég lesz,
hogy két karom, miként a könnyű csónak
elérjen léted lüktető éréhez.*

Tűz Tamás

NEHÉZ ÖLNI!

I r t a S z a r k a G é z a

Kegyetlenül éhezünk akkoriban. Hónapok óta nem ettünk egy rendes húsos-ételt, és pótlásul kitaláltuk az étlapversenyt: ki tudja összeállítani a leggyönyörűsebb ételműsort. A pontszámban az lett a győztes, akinek étlapján malacpecsenye szerepelt töpörtyűs pároltkáposztával...

Szinte hallucináltunk a vágyódástól, már mi, férfiak, mert a nőknek külön gyomrot teremtett az Úristen. Azok jobban bírnák, akárcsak a teve a szomjúságot a maga víztároló púpjával. Ők az erősebb nem.

Nekünk, gyenge férfiaknak bizony beszennyezte fantáziánkat a koplálás. A maguk testiségében éltük meg az ételcsodák lényegét, igazán elmondhattuk már 1946-ban, hogy a magunk részéről megoldottuk a távolbalátást. (Hej, ha a távolba-izlelést is megoldhattuk volna?!...)

Próbáltunk segíteni magunkon. A nagy pusztulásból maradt egy-két potyadék apróságunk, ezeken hidegvérrel túladtunk. Cipőtalp meg barnaliszt lett belőlük. Igazi, hús-vér ételig nem telt...

És akkor egyik este jó későn beállít Őcsi egy sivalkodó, rózsaszín kismalaccal. Fehér burett-kabátjába göngyölte, úgy hozta pólyástartásban, hogy feltűnést ne keltsen a drágakincsel. Persze az egész család összeszaladt. Még Dulin úr is előbújt odvából, a társbérló.

— Nem hiába álmodtam az éjjel tűzről! — lelkendezett Viri, a közepe lányunk. — Lánggal égett.

Csettintett nyelvével.

— No itt a szerencse, Virike, malacképében! — dörmögte Dulin úr elismerően. — Finom emse, York.

Agglegény volt Dulin úr, elméletileg mindenhez értett. Miután leadta szakvéleményét, visszavonult az odvába. Kiderült, hogy a malacot valóban a szerencsének köszönhattuk. Őcsi ugyanis szentül azt állította, hogy kártyán nyerte Csatáryéknál „falusi mukiktól”. Kissé kapatosak voltak és vakmerően játszottak. Mikor neki — már mint Őcsinek — kijött a két disznó a huszonegyesben, azonmód fölkapta a kisdisznót, a nyereménytárgyat, és rohant vele haza.

Hosszan, vizslatva néztem a gyerek szemébe. Kihívó, éles fény csattant vissza belőle.

— Nem hiszi, apu? Azt hiszi, szájréztam?! Nem mindenki olyan életterlen, mint maguk!... Ma a kártya is munka! Érti?!

Nyeltem egyet. Forrt bennem az indulat, de most az egyszer legyűrtem. Valahogy éreztem, hogy igazat mond a gyerek. A malacról is, rólam is. Most ő volt a kenyérkereső, én az eltartott.

Ott feküdt a rózsaszínű kincs a faskosárban. Feltettük a konyhaasztalra, hogy mindenki jól megguszthatlassa. Ittuk is ám éhes szemünkkel minden mozdulatát. Én már ropogósnak láttam citrommal a szájában. Anyuka szakértő mozdulatokkal vakargatta pirhanyós háta-cskáját, ebben a pillanatban nem tudtam, az anya több-e benne vagy a szakácsnő?...

— Rózsabimbó, nyájas rózsabimbó! — repossz Magdus, a legnagyobb. Szerette Csokonait és minden reménytelen szerelme-

— Miért nem mindjárt Rozalinda?! — tört ki Őcsiből. — Csak kezdejétek ömlengeni! Aló, előre! Egy-kettő! Tüzet rakni! Forró víz! Káposzta!... Kaja, kaja! Malac-kaja! Hamm!...

Csámcsogott és nyerített. Kannibál volt. Rekedten suttofta:

— Én majd a nyakrészt!... De anyuka, majoránna is legyen benne! Sok majonánna!...

Tánra perdült hugával. Két öccse vad mozdulatokkal utánozta őket. Az afrikai vadak lakomatánca jutott az eszembe, mikor ezeket a mozdulatokat láttam. Szégyeltem kissé magamat. Azt vettem ugyanis észre, hogy az én lábam is táncmozgásokat végez önkéntelenül, belső erők törvénye szerint. Bennem is dallammá vált az éhség és a közeli kielégülés közt fennálló feszültség. Képzetelem egén a sült malac ropogásra sült, sírós pofácskája cikázott, mint játékos üstökös.

— Jó volna citromot keríteni a szájába! — mondtam fontoskodva. — A holland festők is szeretik citrommal festeni a malacsültet...

— Nincs citrom!

— Akkor jó lesz a nélkül is!

Most fölnyiffant álmában Vica, a mi édes kis csöppségünk. Későn jött ajándék, a család szemefénye.

— És zsirunk sincs... — jelentette ki anyuka, miközben a nyöszörgő gyereket csitítgatta. Dugott öröm volt a hangjában. Tudtam, honnan fúj a szél. Nem is hagyott kétséget érzelmei iránt:

— És Vica se látta a malacunkat!... — mondta meggyőzően.

— Aha! Azért nincs zsir! — vakkant föl dühösen Őcsi. — Node majd lesz!

Rozalinda kivégzése másnapra maradt. Vica tejét kellett meglojni, hogy Rozalinda éhen ne haljon. Kitéttük az előszobába éjt-zakára, és jól betakartuk zsákdarabokkal.

Ejfél körül megráz ám anyuka:

— Nem haldó? Valaki járkál az előszobában!... Csak nem?...

Ki kellett botorkálnom Rozalindához. Őcsit találtam nála.

— Csak arra voltam kíváncsi, megvan-e?! — tisztázta magát a gyerek.

Rozalinda édesen szuszogott a fekhelyén.

Hajnal felé megint megrázott az áldott kéz.

— Csak azt akarom mondani... — nehéz sóhajtás — mi lenne, ha... fölnevelnék?...

— Kit?

— A malacunkat.

— És mivel nevelnök föl?

— Hát kukoricával!... Lenne szép szalonna meg sonka!

— Gyönyörű! Csak éppen kukorica nincsen egy árva szem se!

— Elhetetlenek vagyunk!

— Hát igen. Feketézőkkel nem tudok huszonegyezni!

Most meg én sóhajtok. Ujból kellene születni!

Reggelre eltűnt a malac a fáskosárból. Anyuka fölsikított, mikor fölfedezte a bajt, de aztán kacagásba olvadt rémülete: Őcsi, miközben az anyja a konyhában tett-vett, Vica ágyába csempészte a malacot. Akkor már rózsaszín szalag volt a nyakába kötve, és Vica ámulva gyönyörködött a kis játszópajtásban.

Dulin úr sem volt tétlen. Reggel beállított egy kis csomag malac-tápszerrel. Kártyapartnerétől, a földműves-szövetkezet vezetőjétől szerezte. Ragyogott a szeme.

— De hiszen leöljük a malacot, Dulin bácsi! — tört ki a gyanú fiamból. — Megesszük! Igen, ma délben megesszük! Nincs irgalom! Egy órán belül itt vagyok a zsírral meg a gyantával! A malaccal ugyanis én rendelkezem, tisztelt nyöszörgő gyülekezet! Rozalinda az enyém, tehát kalória lesz belőle!

Dulin úr diplomatikusan mosolygott, ahogyan a született agglégények tudnak mosolyogni:

— Bejelentette, öcsém, a közigazgatási hatóságnál az állatot? Van vágási engedélye?

— Füttyölök a hatóságra! Füttyölök az engedélyre! — Éhes vagyok! Pont!

— De szigorú rendelet van, hogy kismalacot leolni tilos! Elpusztult állatállományunk újjáépítése!.....

— Nem érdekel, Dulin bácsi! Én magamat akarom újjáépíteni!

Szikkázó szemmel mérte végig a vacogó Törvénytiszteletet, és elviharzott. Mi inkább Dulin úrnak adtunk igazat. Elvégre vagy van rendelet vagy nincs! Nem lehet egy rongyos kismalacért esetleges büntetést kockáztatni!

Persze eldugtuk a kis rongyosat a póstás elöl is, mikor pedig a házmesterné feljött moslékért, dunyhát dobtunk reá. Vica is zárt ajtókat mögött babusgatta Rozalindát, és bölcsődalt gügyögött neki, Pompásan megértették egymást. Hol Vica gügyögött, hol a malac rőfögött. Tolmács se kellett hozzá!

De rövid pár nap alatt minket is megfőzött Rozalinda. Éppen hogy csak meg nem evett bennünket! Mert mondanom sem kell, hogy Ócsi hozott ugyan zsírt, de anyuka történetesen avasnak találta. Csak nem teszi tönkre a világ legédesebb malacának a rózsás húscskáját avas, faggyús zsírral! Ez éppen olyan lenne, mintha ibolyacsokrot olajszagú szardiniásdobozba tennénk!... Direkt család ez a zsír, fel kellene jelenteni az ilyen hamisítókat!...

Még a gondviselés is Rozalinda mellé szegődött. Egy mézáró ellágyulásán keresztül, ugyanis egy kiló lóhúst irányított felénk. Virinek pedig megsúgta a tippet, hogy Szentmihályon a kisbíróné éppen olyan gyümölcsöstárlól ábrándozik, mint amilyen nekünk van, és ezért hajlandó egy fejlett kacsát föláldozni...

Rozalinda tragikumra hirtelen következett be, mint minden igazi tragédia. Egyik nap hosszú, zsemlyeszínű úrlappal megjelent ám nálunk a házmesterné.

„Kötelező állat-bejelentő”, — ez volt ráírva arra az úrlapra, melyet kezében szorongatott. Az ügyeletes rendőr ugyanis malac-szivítást hallott ki a házból, mikor előtte elsetált, hát most sürgősen ki kell tölteni a vallomást. De milyen vallomást!

Volt benne például egy ilyen rovat: „A birtoklás körülményei” (vétel, eladás, örökség, ajándék, szaporulat; kitől, hogyan, milyen feltétellel szerezte?). Csak éppen a legfontosabb nem volt benne: a kártya! Most írjuk be, hogy fiam huszonegyen nyerte két dísznóval? Szóval: titkos hazárdjáték, kártyabarlang?!...

És még pontosan 16 kérdés várt pontos feleletre.

Heves szemrehányást tettem a házmesternénak: micsoda jogon

meri valaki az Öcsi malacutánzását *igazi* malacsivítésnek nevezni?! No csak Öcsim, sivits, és rőföj egy kicsit! A gyerek derekasan nekilátott, nekem pedig hahotáznom kellett, mert a szobából egy vékony *igazi* hang felelt neki, és ezt el kellett nyomni!...

— Mit tetszik gondolni, kedves Györe néni, ha valamelyikünk elkezd nyeríteni, akkor meg ló-bejelentőt írjak meg? Nálunk ebéd-idő előtt különböző kitéréseket lehet hallani!

A házmesterné sértődötten távozott. Fojtottan adtam ki a parancsot:

— Azonnal leölni!

Vicát átvittük a szomszédba. Mindenkinék a figyelme felém fordult. A víz már forrni kezdett, hozták a kést, a gyantát, a tálat meg a többi hóhér-késztséget.

Engem azonban nem lehet egykönnyen terrorizálni! Ki is fejtettem álláspontomat:

— Az én fölfogásom szerint — és ezt igazolja a társadalomtörténet is — minden valamirevaló társadalomban az asszonynépet illette a kis állatok kivégzése.

— A baromfi, az igen, — replikázott anyuka. — De ez nem baromfi! Tudtommal ez malac. Kis sertés!

— Tehát aprómarha! — csattantam föl diadallal. — Arany János világosan megmondja a Toldiban: „Aprómarhanyáj közt van szörnyű itélet!” De kik ítélnék? — kérdem én. Hallgassuk csak meg a nagy költő szavát a továbbiakban:

„A fehér cseléd közt a beteg se lomha,
Holmi kis vásárnál népesebb a konyha!”

Hol van itt a férfi? Tudtommal én nem vagyok fehér cseléd! Vita itt tehát nincs, a magyar irodalom legnagyobb tekintélye eldöntötte, hogy a malac-ölés a fehérnép kötelessége!...

De anyuka nem tágit. Ó bizony *senkit* le nem szúr! Gyilkos nem lesz. Nem folyt elég vér ebben a borzalmas háborúban?! Inkább éhen hal!

Könnyek jelennek meg a szemében, ezt pedig rendes férfi nem bírja.

Viri mentette meg a helyzetet:

— Csak Öcsi ölheti meg Rozalindát!

A fiú azonban váratlanul vétót emel. Ha oroszlán, bivaly, vagy rinocérosz volna, akkor pusztá kézzel menne neki! De így?... A hangja megtompul, mikor mondja:

— Istók zicsi, a Vicára gondolok, mikor a Rozalindát nézem. Az ő rózsaszínű arcoeskájára...

— Ne neked! — robban ki belőlem. — Ez a nyavalyás malac még a kannibálból is trubadurt csinál!

Maradt mint utolsó mentsvár Dulin úr. Beigértük neki a teljes jogú részesedést Rozalinda ropogós húsoeskájából, de a más-kor mogorva agglegény zavart mosollyal rázta meg galambbősz tin-cseit:

— Minden zsványságra kapható volnék egy illatos malac-kotletért, — de *ezt* a malacot nem tudnám megölni!

Olyan volt az arca, mint egy kezdő halotlkémé.

Viri is mélyítette a fancesalodást:

— Ha elképzelem, hogy a kis veséje kettészelve fekszik a tányéron...

Szipogott a nyomorult!

— Csend! — ordítottam föl magamból kikelve. — Elég legyen ebből az emberkinzásból! Vagy megöli valaki, vagy elajándékozzuk Rozalindát!!!

Ez hatott.

— Ide azt a kis Mukit! — yakkant föl fölényesen Öcsi. De most rosszul állt neki. Az orra lógott, a füle piros volt. Csak az úszóversenyen volt így elrongyolva, mikor második lett. Fogta a malacot, bebugyolálta egy zsákdarabba, és eltűnt vele.

Negyedóra mulva visszajött malac nélkül.

— Ott hagytam a Gerencsérnél, végezzon ő vele!

Gerencsér hentes volt, aki elvértve disznóhúst is mért...

Néma csendben vártunk egy félórát, mint temetésnél a gyászoló gyülekezet, ha soká jön a pap.

Mikor Gyuszi visszahozta Rozalinda fényesre tisztított tetejét, Viriből, Vicából kitört a sírás:

— Nem eszem belőle!... Nem eszem!... Édes Rozalindám!

Pedig a szemük kopogott az éhségtől. Még a végén a ravasz Dulin úrra marad a malac! Hirtelen sugallatom támadt. Kezembe fogtam a malacot, jól megnéztem, aztán diadallal kiáltottam föl:

— Tyűh gyerekek! Ez nem Rozalinda! A ravasz Gerencsér kieserelte egy kisebbre! Rozalindát pedig megtartotta magának!... hogy fölnevelje!... No megállj, betyár, adok én neked!

— Szóval él! — tört ki Viriből. — Eljen Rozalinda!

Az egész család éljenzett. Soha még malacot olyan megkönynyebült lélekkel nem fogyasztottak el, mint mi az „ál” Rozalindát.

Csak a veséjénél akadt meg a kezem. Ezt átadtam Virinek.

JÁTÉKAINK

*A festő némán néz körül keresve, mit találhat
hogy földerítse álmait s a puszta vásznat.
Izlelgeti a hópihék menyegzős látomását,
amint fehérbe bújnak mind a szájalmas, kopár fák.
Varjak az ágakon. A tetőn rozszant kémény.
Mily hasztalan búsong hajdani tündöklésén!
A gyöngytyukok visonganak, mint gyerekek a hóban.
Játékaink öröknek hitt zománca ugyan hol van?*

*Hol van a labda és az élestorkú szép síp,
mely túlharsogta századoknak szárnyaló zenéit?
Halacskáink zöld pikkelye csak halványan dereng föl.
Milyen vizekre úsztak át a nagyhasú üvegből?
S a szemtelen kis szajkó is vajjon most hol rikácsol?
Eltűnt. Más tájra költözött az ósdi kalitkából.*

Tűz T a m á s

ESZMÉK ÉS TÉNYEK Irja Mihelics Vid

Műtörténészek többször felvetették a kérdést, hogy maradt-e hátra hiteles arckép Boldog Fra Angelicóról, akinek — miután 1455 február 18-án halt meg — most ünnepeljük ötödik centenáriumát. Olyan portrét, amelyet valamelyik festő kifejezetten az övének mondott volna, máig sem sikerült találni. Gondoltak már arra, hogy Luca Signorelli orvietói freskójának egyik alakja, vagy méginkább a Raffael „Disputa del Sacramento“ néven ismert freskóján látható ismeretlen domonkos Angelicót ábrázolja, az újabb műbírálók azonban nem osztják ezeket a nézeteket. A legnyomósabb érveket éppen a domonkos rendnek — Angelico rendjének — kiváló műtörténésze, Berthier hozta fel ellenük.

Berthier abból a domborműből indult ki, amely a római Santa Maria sopra Minerva templomban Angelico sírkőlapját díszíti. Ez a dombormű szerinte minden kétséget kizáró módon, hitelesen örökíti meg Angelico vonásait, mert könnyű megállapítani róla, hogy egy halotti maszknak a mása. Igaz, hogy az eredeti maszknak nyoma veszett, sőt feljegyzéseink sincsenek róla, azt azonban — mondja Berthier — fel sem tételezhetjük, hogy V. Miklós pápa, aki Angelico halála után nyomban intézkedett a síremlék elkészítéséről, elfogadott volna egy olyan domborművet, amely nem híven ábrázolja annyira szeretett festőművészt és barátját. A dombormű tehát teljes bizonyossággal pontos mása a halotti maszknak.

Legutóbb azután, amikor Boldog Fra Angelico halálának közelgő 500-ik évfordulójával kapcsolatban Berthier újból sorra vette a „festők szentjének és szentek festőjé-

nek“ művészi termékeit, csodálkozással akadt meg a tekintete az altenburgi múzeumban őrzött Szent Benedek-képen. Olyan ennek a Szent Benedeknek a feje, mintha Angelico halotti maszkja elevenedett volna meg. „A jellegzetességek ugyanazok — jelentette ki Berthier. — Széles homlok, előreugró pofacsontok, inkább hosszúkás arc, egymáshoz nagyon közeleső szemek, elnyúlt és négyszögletes áll, erőteljes és összeszorított ajkak, a csuklya fejre helyezéseinek ugyanaz a módja. Első pillantásra csak egyetlen nehézség mutatkozik, és pedig az, hogy az orrnak a szájtól való távolsága valamivel nagyobb a sírkőlap domborművén, mint a Szent Benedek-képen. Ez a nehézség azonban, amely egyébként is csekély jelentőségű, teljesen megszűnik, ha gondolunk arra, hogy a halotti maszkhoz az ajkakat erőltetetten kell kihúzni és összezárni, továbbá, hogy az orrt itt torzítja a márvány.“

Berthier így meg van győződve arról, hogy Szent Benedek alakjában Angelico önmagát festette meg. Több jeles műtörténésznek és festőművésznak is előadta azóta feltevését s megkérte őket, hogy nyilvánítsák véleményüket. Egy sem akadt köztük, aki tagadta volna a két alkotás szembevethető hasonlóságát. Berthier ezt hajlandó arra magyarázni, hogy helyes nyomon halad.

Az *Osservatore Romano*, amelyben G. Baghino számol be az érdekes dologról, fényképfelvételt is közöl az Angelico sírkőlapján levő domborműről s mellette a Szent Benedek-képről. A kettő valóban a megtevésztégis azonos személyt mutat. Még akkor is tehát, ha Boldog Fra Angelico nem önmagát festette meg Szent Bene-

dek alakjában, immár könnyen elképzelhetjük, hogy milyennek kellett lennie életében.

*

Anélkül, hogy bármi tekintetben is sötéten akarnánk látni, el kell ismernünk, hogy a megfelelő táplálkozás egyre nagyobb gondot okoz az emberiségnek. Siegmund Fraendorfer egyenesen ezt a címet adta tanulmányának, amelyet még a múlt évben közölt a Wort und Wahrheit: „Versenyfutás az éhséggel.“ Utal a többi között az Egyesült Nemzetek legújabb adataira, amelyek szerint az emberek legalább 60 %-ának, közel másfél milliárd embernek nincs elegendő ennivalója, s amit fogyasztanak, annak az összetétele is súlyos hiányokat mutat. Kétségtelen tény továbbá, hogy az élelmiszerek termelése — legalább is e pillanatban — még mindig elmarad a föld népességének szaporodása mögött.

Hivatkozhatnám más tanulmányokra is, amelyek hasonló megállapításokkal végződnek. Ugyanígy a tavaly Rómában tartott demográfiai világkongresszus előadásaira, amelyek a legsürgősebb teendőik kérdését is felvetették. Ezzel kapcsolatban említtem meg, hogy Mertens de Wilmar Louvaini egyetemi tanár számításai szerint évi 19 milliárd dollárt kellene befektetni ahhoz, hogy a már termő talajok fokozottabb megvédése, a termelvények mennyiségének növelése és eddig művelés alá nem vett területek fokozatos hasznosítása útján a földkereskéség élelmiszerhozamát évi 2 %-kal emelhessük. Voltak mindenesetre, akik túlságosan optimistának minősítették ezt a számítást, mondván, hogy a jelzett összeg csupán 5 %-a a vezető államok együttes nemzeti jövedelmének, abban azonban valamennyien egyetértettek, hogy az elméleti viaktól függetlenül mielőbb csele-

kedni kell. S maguk a nyugati szakértők hívták fel a figyelmet a Szovjetunió ez irányban megindított nagyszabású vállalkozásaira.

Amiért azonban foglalkozom a tárggyal, ezúttal csak egy érdekes részlete annak: az a terv nevezetesen, hogy a tengerek vízében úszó szerves anyagot, a planktont is igénybe kellene venni. Ezzel a gondolattal, mint Kenric Hickson írja a Time and Tide-ban, P. V. Cardon, az angol „Food and Agricultural Organization“ vezérigazgatója állt elő.

„Plankton“ tudvalevően az általános megjelölése azoknak a parányi, javarészt csak mikroszkóppal érzékelhető élő szervezeteknek, amelyek az áramlatok sodrát követve szabadon lebegnek a tengerek vízében. Kellő finomságú szűrővel gyűjthetők össze, s ha már elég nagy csomó van belőlük, halványzöld vagy barnás pépet alkotnak. A halványzöld pép a „phytoplankton“: csupa növényi szervezet. A barnás pép, a „zooplankton“ viszont kis állatkák ezreiből tevődik össze. Az óceán felszíni rétegének minden „acre“ területén — 0.703 katasztrális holdján — átlag 5 tonna planktont találunk. Ez az alap-eleségük a kis héjas állatoknak és más növényevő tengeri állatoknak, amelyeket azután a nagyobb halak falnak fel. Később ezeket a még nagyobb halak eszik meg s így megy ez tovább, de vannak halak, mint például a hering, sőt az egyik cápafajta is, amelyek közvetlenül a planktonból élnek. Ugyanígy a kékbálna is. Annak ellenére azonban, hogy végső elemzésben a víziállatok mind a planktont fogyasztják, ez oly dúsan tenyészik, hogy aránylag csekély hányadát emésztik el. Böven marad belőle az ember számára is, csak meg kell találni a felhasználás módját.

Tudósok rájöttek: ahhoz, hogy a plankton szaporodjék, szüksége van

bizonyos tápláló sókra, akárcsak a szárazföldi növényzetnek a napfényre és trágyára. „Tengeri biológusok“ már sikeres kísérleteket is végeztek Skócia nyugati partvidékének kicsiny tavaiban abból a célból, hogy jobb minőségű és nagyobb mennyiségű plankton termeljenek ki. A plankton-állomány javulásával karöltve javult a halállomány is, mert a halak nagyobbra nőttek az eddig megszoktnál. A megfigyelések azt mutatják, hogy 88 kiló planktont eszik meg a hal, amíg 1 kilóval gyarapodik súlya. A folyamat tehát, amelyben a plankton hal-húsba megy át, meglehetősen pazarló, végtére azonban a sertésnek is jó csomó és értékes táplálékot kell adnunk, amíg 1 kiló szalonnát nyerünk.

Azt a feltevést, hogy a plankton közvetlenül is alkalmas az ember táplálására, a közelmúltban a francia Alain Bombard bizonyította be, akinek vállalkozásával annak idején én is foglalkoztam rovatomban. Mint talán emlékeznek rá olvasóink, Bombard egy segédmotoros vitorlás csónakon — vihartálló, szilárd alkotmányon, de mégis csak csónakon — minden élelmiszer és édesvíz nélkül vágott neki az Atlanti-óceánnak. Csupán egy főzőedényt, néhány horgot és egy nylon-szűrőt vitt magával. Inni csak tengervizet ivott, bizonyosságul annak, hogy kellő adagolás és megszokás mellett az emberi szervezet ezzel is béri. Útközben halakra horgászott, a nylon-szűrővel pedig planktont szedett össze, amelyet nyersen fogyasztott el. Olyan az ize — mondta el később —, mint a paraj és a kaviár keverékének. S Bombard 53 napot töltött el így az óceánon, míg megérkezett a tulsó partra.

Nem is vitás — írja Hickson —, hogy a plankton magas tápértékű anyag. Átlag 60 % fehérjét, 20 % szénhidrátot és 8 % zsiradékot tar-

talmaz. A kérdés csak az, hogy „lekasálhatjuk-e“ ezeket a „plankton-legelőket“ s gazdagíthatjuk-e vele a világ éléstárát?

Kiszámították, hogy 7000—8000 köbméter annak a tengervíznek mennyisége, amely elegendő planktont nyújt egy ember napi élelmezésére. Ilyen térfogatú vizet 2 yard — kereken 2 méter — szélességű, kellő finomságú hálóval mintegy 3 óra alatt lehet átszűrni, ha a hálót 2 csomó, azaz 3.7 kilométer óránkénti sebességgel vontatjuk. Nyilvánvaló, hogy ez rendkívül fáradságos és egyáltalán nem gazdaságos módja lenne a plankton gyűjtésének. Jóval kedvezőbb eredményre vezet a planktonnak centrifugális szivattyú útján való kivonása, mert a kísérleti készülék óránként 25.000 gallon, vagyis 112.000 liter vizet szűrt meg. De még így is egy teljes órai működéssel csupán 3 ember ellátását biztosítaná ez a gépi berendezés.

Az óceán közel háromnegyedét borítja a föld felszínének s tápláló anyag bőven van benne. Hasznosítására megindultak a kísérletek s ez önmagában is öröndetes, ahhoz azonban, hogy gazdasági jelentőségre is szert tegyen a dolog, meg kell még találni a plankton gyűjtésének kifizető módját. Az említett adatokból is kitűnik, — mutat rá Hickson —, hogy óriási energiamennyiségre lenne szükség, s nagyon valószínű, hogy ezt a mennyiséget olcsón csak az atomerő biztosíthatja. Tekintettel azonban a világ növekvő élelmiszer-igényére, a kérdés mindenképen megérdemli, hogy a tudományos és technikai kutatások napirendjén tartsák.

*

Bossuet halálának 250-ik évfordulója alkalmából a francia levéltárak és múzeumok együttes kiállítását rendeztek. Szokás szerint kissé megkészték vele, mert Bossuet 1704 április 12-én halt meg. Felte-

hetjük azonban, hogy a rendkívül szétszórt anyag összegyűjtése a képzeltnél több nehézségbe ütközött, végeredményben pedig a megnyitás így is beleesett a centenáris esztendőbe.

Közszemlére tették Bossuet összes kéziratait, műveinek eddig megjelent kiadásait, a reá vonatkozó szépirodalmi és tudományos munkákat, a könyvtárát és az őt ábrázoló festményeket. A „meauxi sas“ tehát — mint az egyik beszámoló hangoztatja — új fészket ütött magának a Rohan-bíborosok palotájában, hogy emlékezetbe idézze, amit Valéry mondott róla: „Nem ismerek egyetlen író-t sem, aki az írás művészetében nagyobb lenne nála.“ Gondolom, hozzáfűzhette volna Valéry, hogy olyan író-t sem ismert, aki tipikusabban személyesítette meg a francia szellemet, mint Bossuet, de erre talán fölösleges is sok szót vesztegetni. Mindannyian tudjuk, vagy ha nem, akkor bármelyik egyháztörténelemben olvashatjuk, hogy Bossuet, a magával sodró szónok, bölcselő, hitvitázó és tértítő, akinek élete egy fenéig romlott királyi udvar közepette is mélyen és szentül papi élet volt, alapozta meg — a francia „dicsőségtől“ elvakítva — a gallikanizmust, a fejedelmi abszolutizmusnak ezt a szerencsétlen egyházpolitikai kinövését. Vegyük csak inkább szemügyre a kiállítást, amelyet a bírálók igen sikerültnek mondanak s amely önmagában is megérdemli figyelmünket.

A képek között, amelyek a violaszín kárpittal bevont falakon függenek, van egy festmény, amely kispap korából ábrázolja Bossuet-t, hosszú szöke hajjal s angyali, de átható tekintettel, amelyet haláláig megőrzött. Ugyanez a szempár jelenik meg Robert de Nautel 1669 évi metszetén és a késői képen, amelyet Hyacinthe Rigaud udvari festő készített róla.

Bossuet 25 éves korában, 1652-

ben vette fel a szent rendeket Párisban, ahol hamarosan feltűnt nem közönséges szónoki tehetségével. Bőjti és adventi beszédei eseményszámba mentek, ugyanígy beszéd-sorozatai, amelyeket a szentekről tartott. Bossuet 42 éves volt, amikor 1669-ben a gersi egyházmegye élére kinevezték és püspökké szentelték. A rákövetkező évben azonban XIV. Lajos a trónörökös nevelésével bízta meg. Ezt a tisztségét Bossuet 1681 végéig viselte, addig, amíg neveltje megnősült. Utána a meauxi püspökséget kapta meg.

A kiállításon a trónörökös egész csomó házidolgozata látható, Bossuet javításaival és bírálatával. Érdekesek a történelmi leckék, amelyeket Bossuet részint maga írt meg, részint tollbamondott tanítványának. Bossuet nagy szorgalommal és alapos tanulmányokkal készült fel ezekre az óráira. Halála után könyvtárában nemcsak a görög-római klasszikusok és a neves egyháztörténelmi írók műveit találták meg, hanem a régi francia krónikákat is, köztük Froissart, Villehardouin, Comynes és Monstrelet krónikáit, ami ritkaság volt abban az időben. Bossuet szilárdan meg volt győződve arról, hogy mindazoknak, akik az állam vezetésére hivatottak, vagy arra vállalkoznak, mindenekelőtt a történelmet kell ismerniök. „Nincs ennél jobb eszköz — fejtette ki egyik előadásában — annak megértésére, hogy mire képesek a szenvedélyek és az érdekek, mennyire fontos tényezők a kor állapotai és a hatalmi összefüggések, mennyit használhat a jó és mennyit árthat a rossz tanács.“

Feltűnő azonban, hogy amilyen lelkiismeretes volt Bossuet a legkisebb teendőjének végzésében is, mily kevéssé törődött az egyszer már felhasznált kéziratának sorsával. Egyszerűen behányta őket a kezégyébe eső valamelyik fiókba.

Olyan becsvágy, hogy nyomtatásban is viszontlássá írásait, egyáltalán nem, vagy csak igen kis mértékben volt benne. Sok művét a halála után a hagyatékából adták ki először. Ami még életében napvilágot látott, jobbra csak annak tulajdonítható, hogy mások unszolták, vagy a viták, amelyekbe belekeveredett, kényszerítették rá.

Nem mellőzhették a kiállítás rendezői Bossuet lovagias ellenfelét, Fénélon sem, ezt a „magas és szikár, arányos természetű embert, sápadt bőrrel, nagy orral és olyan szemekkel, amelyekből hegyipatakként áradt a tűz és a lélek“. Saint Simonnak ez a jellemzése tökéletes összhangban van azzal a festmény-nyel, amely a kiállításon szerepel. Bossuet és Fénélon egymással váltott levelei közt van egy kevésbé ismert is. Ebben Cambrai érseke azzal vádolja meg Bossuet-t, hogy „soha nem olvasta Szalézi Szent Ferencet, Keresztes Szent Jánost és a hozzájuk hasonló szerzőket“.

Egy másik vászonnól Louise de La Vallière tekint alá, XIV. Lajos kedvére, akit a művész agaraktól körülvéve Dianának festett meg. La Vallière később karmelita zárdába lépett s Bossuet búcsúztatta el beöltözésekor a világtól. Róla nem maradt meg más emlék, mint ez a portré és egy elefántcsont-feszület, amelyet a halálos ágyon utolsó csókjával illetett.

Az üvegszekrénykében elhelyezett érdekességek közt láthatók Bossuet híres levelei Leibnizhez, amelyekben a keresztények újraegyesülésének lehetőségeiről szól. Ott van az egybegyűlt francia papság nyilatkozata, amelyet Bossuet szerkesztett meg 1672-ben a „gallikán szabadságokról“. Egy jegyzőkönyv a versaillesi várnagy fiacskájának megkereszteléséről, amelyet Bossuet az uralkodó jelenlétében végzett. Paulai Szent Vincének arcképe, aki Bossuet lelkiatya volt. Bossuet személyes tárgyai:

mellkereszt, tintatartó a kis pohárral, a lúdtoll számára, porzódóboz, egy ezüst kehely. Ott van Bossuet aláírásával a végrendelet is, amelyet a versaillesi plebánosnak diktált: „Ágyban feküdt, beteg, de teljesen ép elmével...“

S látható az utolsó „ereklye“ is: az a hajcsomó, amelyet a múlt században találtak Bossuet sírjában, amikor felbontották azt. Az agg püspök hajszájai ma is szőkének hatnak. Mintegy jelképe a halhatatlan Bossuet-i írásművészet örök fiatalságának.

*

Egyszer már irtam arról, hogy a második világháború befejezése óta Liszt Ferencet valósággal újra felfedezték a zenei világban. A legnagyobb hatású úttörőként ünneplik, akinek lángelméjét csak a mi korunk méltathatja igazán. Hogy csak egy mozzanatot eleve-nítsek fel, Londonban három évvel ezelőtt külön társaság alakult Liszt tanulmányozására és műveinek magyarázatos bemutatására, élén egy „ultramodern“ törekvésű zeneszerzővel. Nem csoda így — állapítja meg Matteo Glincki, az Osservatore Romano kiváló zenetudósa —, ha minden újabb adalék, a Lisztre vonatkozó ismeretek még oly kicsiny gazdagodása is, élénk figyelmet kelt mindennél. Hát még ha olyan jelentős dolgokról van szó, mint amilyenekről a washingtoni kongresszusi könyvtár zenei tagozata adott hírt a közelmúlt napokban.

A könyvtár, amely eddig is a legnagyobb Liszt-gyűjteménnyel rendelkezett, mindenekelőtt azt jelentette be, hogy immár hiánytalanul birtokolja Liszt valamennyi rapzdíáájának kéziratát. S a leg-utóbb megszerzett kéziratok egyike — mint a közlemény mondja — azért is figyelemreméltó, mert megerősíti azt a feltevést, hogy ezeknek a legnépszerűbb műveinek ze-

nekari hangszerelését nem maga Liszt, hanem barátja és munkatársa, Doppler végezte. A szóbanforgó kézirat utolsó oldalán ugyanis Lisztnak ezt a megjegyzését találjuk: „Bravó Doppler, a hangszerelés kitérő!”

Hozzájutott a könyvtár a Johanna Wilhelm Christen-féle Liszt-életrajz második kiadásának korrigált kefelevonataihoz is. Christen, aki 1809-től 1877-ig élt, 1842-ben készült el ezzel a munkájával. Liszt akkor már tehetségének teljes érettségében állt s határtalan rajongással vette körül egész Európa. S ezekből a kefelevonatokból, amelyeket Christennek jóváhagyás céljából be kellett mutatnia, lépten-nyomon kitérnek, hogy Liszt, akit oly sokan vádoltak meg gőggel és színészkedéssel, a mértéktartás milyen szigorúságával fésülte át a szöveget, még azokat a részeket is, ahol a szerző nyilvánvaló jóhiszeműséggel magasztalta Liszt művészetét. Enyhítette vagy egészen törölte Liszt a túlzásnak érzett dícséreteket, meggyőző cáfolataként azoknak a kedvezőtlen vélekedéseknek, amelyeket nem kevés kortársa táplált jelleme felől.

Igen értékes adatokat tartalmaz Liszt előjegyzési könyve is, amelyet szintén megszerzett a könyvtár. Naplószerű részletek mellett, amelyek hasznosak lesznek még az újabb életrajzok számára, különböző levelek fogalmazványait találjuk benne. Legérdekesebbek közöttük azok a levelek, amelyek Florence Ziegfeld newyorki zenetanár és a költő Longfellow címére szólnak.

Váratlan és örvendetes felfedezés azonban Lisztnak egy merőben ismeretlen műve, a „Quatrième valse oubliée”, amely egy legutóbb vásárolt íromány-kötegből került elő. E pillanatban még okát sem sejteni, hogy miért maradt rejtve ez a kompozíció, amelyet a hozzáértők állítása szerint a halhatatlan

művész legragyogóbb alkotásai közé fog sorozni a zenetörténelem. A három első „Elfelejtett keringő” 1881 és 1884 között került a nyilvánosság elé. Ezt a most megtalált negyediket tehát, amely valóban igazolni látszik az elnevezését, az 1886-ban elhunyt mester egyik legutolsó művének kell tekintenünk. Így azután nem is lephet meg — írja Glinski —, hogy ez a kompozíció talán a legjellegzetesebben tükrözi az utolsó Liszt-korszak stílusát.

A kompozíciót most az amerikai The Etude zenetudományi folyóirat tette közzé hasonmásban. A hozzáfűzött tanulmány szerint a darabnak összhangzati szempontból nincs semmiféle rögzített alaptónusa. Az első ütemtől az utolsóig különböző hangnemek közt hullámzik folytonos változatokban. Hasztalan keresnők azokat a diszsonanciáknak normális feloldását, amelyek szerves láncolatban követik egymást. Az egész kompozícióból így az a jellegzetes indulati feszültség árad, amely már jelzi a zene fejlődésében bekövetkezett döntő stílus-fordulatot.

*

A múlt év november 28-án hunyt el Enrico Fermi, korunk egyik legkiválóbb atomkutatója, akinek neve — mint Daniel Maeder írja — valósággal fogalom lett az egzakt természettudományokban. Alig van területe a modern fizikának, amelyre megtermékenyítően ne hatott volna. Elméleti munkái lényegesen előbbre vitték az anyag mibenlétére vonatkozó ismereteket: az elemi részecskék viselkedésétől kezdve az atomok és molekulák szerkezetén át a szilárd testek elméletéig felölelik az anyag valamennyi megjelenési formáját. S mint ami külön megemlíttést érdemel annyira specializálódásra készítő időnkben, kiemeli Maeder, hogy Fermi nem elégedett meg a legmélyebb problémák elméleti meg-

világításával, hanem maga is sok sikeres és alapvető jelentőségű kísérletet végzett.

Ritka tehetségét mutatja, hogy még most is, amikor meghalt, csupán 53 éves volt. Rómában született, ahol atyja a vasútnál dolgozott. A pisai egyetemen hallgatott matematikát és fizikát s 21 éves korában szerezte meg a doktorátust. Utána további tanulmányokat végzett Göttingenben és Leidenben s már 1925-ben — 24 éves korában — kidolgozta az azonos nemű részecskék rendszerének statisztikai magatartásáról szóló elméletét, amely érvényesnek bizonyult közben az összes tulajdonképeni elemi részecskékre: mind az elektronokra és a protonokra, mind pedig a csak később felfedezett neutronokra és neutrínókrá is. A részecskéknél ezt a kategóriáját azóta rendszerint a „fermionok” gyűjtőnévvel szokták megjelölni. A Fermi-féle statisztika tette lehetővé, hogy ellentmondás-mentesen írják le az elektronok viselkedését a fémekben, amely viselkedés előtte teljességgel megmagyarázhatatlan volt.

Már a rákövetkező évben az elméleti fizika tanszékére hívta meg Fermi a római egyetem s itt működött 1937-ig. Eleinte még főleg az atomok és molekulák elektronburkában végbemenő folyamatokkal foglalkozott — optikai spektrumok, elektronok eloszlása az atomokban, az atommagok mágneses tulajdonságai —, később azonban mindinkább az atommag kérdései kötötték le figyelmét; 1933-ban dolgozta ki a spontán mag-átváltozások elméletét, amely ma is használható; utána lassú neutronokkal kísérletezett, aminek során sok új rádióaktív elem előállításának találta meg a módját. Ezekért az úttörő kísérleteiért, amelyek megvetették mára a rádióaktív anyagok orvosi, biológiai és technikai célú ipari termelésének alapját, kapta

meg Fermi 1938-ban — 37 éves korában — a Nobel-díjat. Utána csakhamar a newyorki Columbia-egyetemre telepedett át családjával együtt, hogy kivonja magát a fasiszta uralom növekvő nyomása alól, amely zsidó felesége miatt nehezedett rá.

Abban az időben kezdett kirajzolódni a fizikusok nemzetközi megbeszélésein az a lehetőség, hogy láncreakciók segítségével óriási erejű neutron-forrást állítsanak elő az uránban. Einstein közbenjárásával sikerült Ferminek megnyernie az amerikai hatóságok támogatását ahhoz, hogy uránból és grafitból egy „pile”-t, „máglyát” állíthasson össze, amelyben a láncreakciók folyamatát megfelelő szabályozás révén állandósnak tudják. Ezt az első atomreaktort, amelynek az volt a rendeltetése, hogy mint neutron-forrás az alapvető neutronkutatás fejlesztését sokszorosan nagyobb arányokban tegye lehetővé, maga Fermi építette meg. Történelmi eseménynek mondhatjuk azt a pillanatot, amikor 1942 december 2-án Chicagóban megindult az első önmagát fenntartó láncreakció. Ezzel kísérletileg beigazolódtott, hogy a Fermi-féle elv alapján hallatlan romboló erejű atombombát is készíthetnek. Akkor még javában folyt a második világháború és szinte elkerülhetetlen volt, hogy minden további kutatást e téren a háborús felhasználásra összpontosítsanak. Ferminek Los Alamosba kellett költöznie, ahol Oppenheimerrel együtt az első atombomba előállításán dolgozott. Később részt vett a hidrogénbomba kifejlesztésében is.

Maeder szerint nem szívesen, mert akárcsak Oppenheimer, ugyanúgy Fermi is visszaborzadt attól, hogy a tudomány nagyszerű eredményeit, amelyeknek az emberiség javát kellene szolgálniok, az emberi alkotások rombadöntésére és az emberi életet tömeges ki-

irtására alkalmazzák. A háború befejeztével sietett is vissza Fermi a katedrára, ezúttal a chicagói egyetemre, ahol további érdekes kísérleteket folytatott az immár bőségesen rendelkezésre álló neutronokkal. Az utolsó években a kozmikus primér-sugárzás elméletén kívül elsősorban a mezonokra vonatkozó kutatásaival gazdagította a tudomány megismerést.

Megszámlálhatatlan díszdoktorátus, akadémiai tagság és egyéb kitüntetés tanúsítja, hogy Fermi tel-

jesítményeit az egész világon elismerték szaktudós-társai. Annál tragikusabb — fejezi be a tanulmányát Maeder —, hogy Fermi aránylag oly fiatal korban rák ölte meg, éppen az a betegség, amelynek kezelésére az ő kutatásai nyitottak egészen új utat az orvosi tudományban. Olyan utat, amelynek pontos kimunkálása ma még sok fáradozást kíván, de talán már a közeli jövőben is lényegesen megnöveli a gyógyulás kilátásait.

A K I S Ú T

A tökéletes bánattal is el lehet érni bűneink bocsánatát, a súlyos bűnökét is. Mi szükség van akkor a gyónásra?

A tökéletes bánat nem arra való, hogy gyónás nélkül mehecsünk áldozni, ha súlyos bűn terheli lelkünket. A tökéletes bánat áldozás céljára nem pótolhatja a szentgyónást. Más célra pótolhatja, amennyiben föltett szándékunk, hogy az így megbocsátott bűnökét alkalomadtán meggyónjuk. Így például rendkívüli esetben az utolsó kenet szentsége előtt, ha a beteg már nem tud gyónni, s rendes esetben is, ha az ember meg akar igazulni. „Az azonban szükséges — írja Schütz Antal — hogy a tökéletes bánat magában foglalja a töredelem szentségéhez való járulás őszinte vágyát (az idő közelebbi megjelölése nélkül). Hiszen a tökéletes istenszeretés mindent meg akar tenni, amit Isten akar; tehát akarja igénybevenni azt a fórumot is, melyet Isten a bűnösök számára rendelt. Ezt a szándékot utóbb aztán végre is kell hajtani, mert csak úgy bizonyul komolynak. Továbbá azért is köteles minden bű-

nös bűneit az Egyház kulcs hatalma alá bocsátani, hogy megfelelő elégtételt lehessen kíróni, és hogy biztosítva legyen az annyira veszedelmes szubjektivizmus önáltatásai ellen.“

Aki már a szentséghez járulás előtt kívánja a megigazulást, elérheti a tökéletes bánat útján; ez azonban rendszerint nem könnyű annak, akinek nincs benne kellő lelki gyakorlata. Nehéz ugyanis jó bánatot indítania magában annak, akit semmiféle veszedelem nem fenyeget, vagy erre különös indíték nem késztet. A bánat említett gyakorlatának, készségének elsajátítására a legjobb utak egyike az esti elmélkedés. Aki este lefekszik, sosem tudhatja csálhatatlan bizossággal, vajjon fölébred-e reggel. S aki ezen gyakran elmélkedik, megfelelő lelki készséget fejleszt ki magában arra, hogy bármilyen hirtelen veszély vagy váratlan megbetegedés alkalmával föl tudja kelteni a tökéletes bánatot.

A tökéletes bánat legigazibb időszaka életünk vége, akár váratlanul köszönt ránk, akár várjuk be-köszöntését. Ilyenkor többnyire meglepően könnyen leválnak az emberről azok a kötelékek, melyek a földi érdekekhez kötik, s fönntartás nélkül, olykor hősiessé-áldozatokra készen tudja Isten kezébe ajánlani lelkét.

A szentségi gyónás krisztusi erede-te kétségtelen. A korai keresztény időkben ritkábban járultak a bűnbánat szentségéhez, hiszen a keresztények az üldözések századaiban, olyan minden pillanatban mártírságra kész hősiessé-erényességben éltek, hogy általában ke-vešbbé engedtek a halálos bűnök kísértéseinek. A gyónás gyakorisá-gára vonatkozólag az első rendelet-et a XIII. században a IV. late-ráni zsinat hozta, előírva, hogy

minden értelmi képességei birto-kában lévő kereszténynek (nálunk hétéves kortól) minden évben egy-szer szentgyónáshoz kell járulnia. Minthogy az évente egyszer köte-lező szentáldozás idejét az Egyház a husvéti időre írja elő, ezt az évi gyónást is általában husvét körül szokták elvégezni.

A csak kissé is igényesebb lelki életre törekvő hívó azonban — kü-lönösen Szent Pius pápának a gya-kori szentáldozásra vonatkozó ren-delkezései óta — nem éri be ez-zel az évente egyszer való szent-gyónással, hanem gyakrabban járul szentgyónáshoz. Hiszen a gyónás krisztusi eszköz a bűnök bocsána-tára, a hívőnek nagyobb bizonyos-ságot ad, az ideigtartó büntetések legalább egy részének elengedését eszközli, végül következetes jó ke-resztény életre segít. O.

NAPLÓ

A FELSZABADULAS tizedik évfordulóját üljük. A győzel-mesen előrenyomuló szovjet hadsereg az utolsó ellenséges csapa-toktól is megtisztította az ország területét. Magyar földön a há-ború végetért.

Az ország keleti felében már rendes mederben folyt az élet, a nyugatiban éppen csak most kezdett pihegni. Aki szétnézett a szikrázó áprilisi ég alatt, még mindenütt a háború nyomait látta: sebeket a földön, sebeket a szívekben, de a sebek már kezdtek behegedni, s a biztató tavaszban friss zöld lombokat hajtott a re-ménység.

Aki a pincéből kilépett, először azt vette számba, mit vesztett és mije maradt meg. S a magyar író, ahogy annyi társát és ba-rátját várta — és hiába: nem egyszer mormolta el magában Arany János „Rachel”-jának sorait: „Ime, a szép tavasz kiesett az év-ből, — Egy nemzedék holt ki az emberiségből...” Megritkult, na-gyon megritkult e nemzedék. Szerb Antal, Halász Gábor, Sárközi György, Gelléri Andor Endre, Pap Károly, Radnóti Miklós, költ-ők, novellisták, kritikusok, regényírók, s mind humanisták a szónak abban a nemes, tiszta, mély értelmében, mely e nemzedék legjobb-jait egyre határozottabban jellemezte, mint tiltakozás az erőszak ellen és helytállás az embertelenségben: „De míg magá-ban ezt a „kiesett tavaszt” Balf és Abda és lágerok és bombá-

zások áldozatait gyászolta, már mondogatta, hittel és bizakodással, Arany egy másik versét is: „Félre kishitűek, félre! nem vészett el, — Elni fog”...

Az élet elindulásának volt szimbolikus perce a tíz év előtti április negyediké. Összedőlt egy régesrég korhadt épület, elsúlylyedt egy önellentmondásait már leplezni sem tudó társadalmi rend. A Gondviselés rendszerint rábizza a profán történelemre, szántsa föl időnként a világ megkérgesedett talaját a keresztény erények új, szélesebb, átfogóbb magvetése alá. Leomlottak vagyoni és osztálykülönbségek, embert embertől elválasztó korlátok; szétszakadtak a vallási élet egyes szervezeti formái meg a társadalom egyes osztályai között idők folyamán szövődött kötelékek; megszüntek öröklött méltóságok, hogy annál nyilvánvalóbbá váljék minden egyes embernek embervoltából fakadó méltósága; századok megkövesült tapadmányai váltak le s öröklött formái zúzódtak porrá. A történelem nem azért vajdúdik, hogy kildátstalan romokat, hanem azért, hogy új emberséget szüljön.

Tíz esztendő alatt újjáépült, sőt átépült az ország. Az új életformákban élő ember új kapcsolatot keres, és talál Istennel is: új köntösbe öltözik az örök lényeg. A hívő ráeszmélt arra, hogy az Egyházban nem a külsőséges hagyományok lényegesek, hanem a Tan, s ennek követője ő, Krisztus tagja, a Test szerves része. Ezt ma sokkal jobban látja és érzi, mint tíz évvel ezelőtt.

KOVACS MÁRK EMLÉKEZETE. 1954 december 8-án mult száz éve, hogy a bakonybéli apátságban meghalt Kovács Márk, korának buzgó lelkipásztora és modern egyházi énekünk úttörője. Az 1842—44-ben megjelent énekeskönyvének a *Szent Vagy Uram* 26 esetben vette át a dallamát, szövegét vagy mindkettőt. Elveiben pedig Kovács Márk eszméjét valósította meg. Kovács Márk élete és működése sajátos színt és értéket képvisel egyháztörténetünkben. Tipikus képviselője az egyházas felvilágosodásnak, melyet csak az újabb kutatások fényénél tudunk helyesen értékelni. Ennek jellemzője, hogy a racionalizmus józan kritikáját alkalmazta továbbra is a barokk teátrális pompakedveléssel szemben, egyházfogalmában a lényegesre igyekezett szorítkozni, szívesen ment vissza példáulért az ősegyház idejébe. A racionalizmus túlzásait elvetette, viszont kereste a keresztény tanok vitathatatlan forrásokból — Szentírás, egyházatyák — való igazolását és ésszerűségének bizonyítását. Hogy a hitetlenek és tévtonítók előtt is megvilágítsa a katolikus igazságokat, szívesen használta azok módszerét. Működésükben a lelkipásztori tevékenységen volt a hangsúly, a dogmatikát úgy tekintették mint a gyakorlati lelkipásztori tevékenység alátámasztását. A lelkipásztorkodás terén a protestánsokkal is együttműködtek a racionalizmussal szemben. Az egész irányzatot áthatotta egy bizonyos humanista bizalom az emberi természet őseréjével szemben. Ezért emelték ki a vallási életben az emberi értékeket és vonásokat, fordítottak nagy gondot a kateketikára, vetették el a morálisban a kazuisztikát.

A felvilágosodás vallási közönyt terjesztő hatása magyar vonatkozásban nagyon is közismert. Azt is eléggé ismerjük már, hogy a felvilágosodás ébresztette tudományos érdeklődés a romanticizmuson át hogyan kapcsolta össze a papság jelentékeny

részét a nemzeti megújulás mozgalmával. Néhány, a multban megjelent cikk felhívta a figyelmet arra, hogy voltak az egyházas felvilágosodásnak nálunk is képviselői, de hogy ez az irány az alsópapság körében is komoly tényezőként jelentkezett, arra Kovács Márk élete és működése adja meg a kétségbevonhatatlan bizonyítékot. Élete és sajnos legnagyobb részét csak kéziratban fennmaradt irodalmi hagyatéka a fenti eszmék megvalósítása volt. A bársonyosi jobbágy és a nagyécsi nemes leány fia iskolái elvégzése után belép a Pannonhalmi Szent Benedek-rendbe. Már novicius korában tanítja társait. A teológia elvégzése után részben epés természete miatt, különböző helyeken és különféle munkakörben működik. Legtöbbet gyakorlatilag és irodalmilag is a lelkipásztorkodás terén dolgozott. Az evangéliumoskönyv állt szívéhez legközelebb, ezért mondta főapátjának Balatonfüreden fűrdőigazgató korában: Adjátok vissza az evangéliumos könyvet, mivel csak ez az, amiben egy igaz papnak gyönyörre lehet. Soproni tanár korában is ezért szónokolt szívesen és oly szépen, hogy Kiss János is hallgatta. Beszédei dogmatikus jellegűek, mindig a Szentírásra épülnek, Legendát, mesét még megvilágító eszközként sem használt, legfeljebb néha, igaz történetet. Nagy szeretettel karolta fel a hitoktatást. Tényői híveit ezzel javította meg. Ezen a téren fáradságot nem ismert. Tényőn a legényeknek külön tartotta hitoktatásait, mivel azok szegyleték magukat a leányok előtt tudatlanságuk miatt és kérték, hogy őket külön tanítsa. Hitoktatásait alaposan kidolgozta és le is írta, s igyekezett azokat az egyes korsztályok lelkületéhez alkalmazni.

A barokk vallásosság túlzásainak józan kritikáját is megtaláljuk nála, bár ugyanakkor a barokk vallásos formák nem egy értékes elemének továbbbörzője volt. Vallásossága krisztocentrikus. A szenteknek, Szűz Máriának csak Krisztusnál közbenjáró szerepet tulajdonít. Énekeskönyvében legnagyobb számmal szentmise- és oltáriszentségi énekek szerepelnek. Viszont fellép a búcsújárás ellenzőivel szemben és maga világért se maradna otthon Mária nevenapján, hanem híveivel együtt megy Tézszentkútra. Buzgó terjesztője volt a rózsafűzér társulatnak és legszebb szentolvasós énekünk tőle származik. A Szűzanyáról oly szépen beszélt, hogy tihanyi hívei még a század elején is emlegették. A barokk vallásossággal való szembe fordulást és az új idők szelleméhez való alkalmazkodást leginkább általános magatartásán érezhetjük. Korában nagyrészt még rendelkezésére állt a lelkipásztornak az egész társadalmi, állami szervezet, hogy arra támaszkodva vallási dologban is tekintélyi alapon intézkedjék. Ezt, bár megtehetette volna, sohasem tette meg. Bakonybéli gazda korában, mint a földesúr képviselője gúnyverssel igyekszik jobb belátásra bírni a veszekedő asszonyt. Tisztelte az emberi személyiséget, a vallást az ember legbensőbb személyes állásfoglalásának ismerte, azért csak nevelő eszközöket, erkölcsi ráhatást alkalmazott ezen a téren.

A népe erkölcsi, szellemi emelésére való törekvés egész tevékenységét áthatotta. Erkölcsi dalainak ajánlásában joggal írhatta magáról: Használatok szíves iparomat mind a bűnök irtására, mind a jó erkölcsök gyarapodására, mind komorabb óráitok felvidítására. De egyre kérlek. Ha majd eltűnök, mint az árnyék,

ne feledjete el, hogy 60 esztendőskoromban is üdvötökért és földi boldogságotokért nemcsak fáradozni, hanem dalolni is kész voltam. Ha műveinek nagyrésze nem is jelent meg nyomtatásban, lekipásztori téren hatása nem lebecsülendő. Maga írja, hogy magyar pasztorálisához az anyagot nyolc vármegye papságának ismeretében állította össze, tehát személyes érintkezéssel is széles körben hatott. Művei másolatban is terjedtek. Mindez azt bizonyítja, hogy az egyházas felvilágosodás nálunk is nagyobb hatással volt a 19. századi vallásos megújulásra, mint eddig gondoltuk. (Jánosi Gyula)

A MARQUISES-SZIGETEK mintegy húszezer kilométerre vannak Európától, túl Ausztrálián a Csendes óceán polinéziai szigetvilágának úgynevezett francia-óceániai részén. Közülük mindössze haton él ember, összesen 3442 lélek. Itt működik „a világ leghagyatottabb missziója”. 1889-ben alapították; rendkívül nehéz körülmények között dolgozik, igen szép eredménnyel: ma a sziget lakosságának nagy többsége: háromezer lélek katolikus.

Az egész misszió mindössze hét tagból áll — mint a Marquises-szigetek ujonnan kinevezett apostoli vikáriusa, Tirilly atya mondja. — Ezek a szigeteken szétszórva munkálkodnak, olykor hónapokon át nem találkoznak egymással; fáradhatatlanul járják a szigetek mély, szakadékos völgyeit, ahol a rendkívül laza erkölcsű szigetlakók élnek; van úgy, hogy naponta negyven kilométert is megtesznek.

A közlekedés vagy gyalog történik, vagy lóháton. A terep rendkívül nehéz, az utak meredékek, szakadékosak, olykor a sok hordalék miatt szinte járhatatlanok.

A legpusztítóbb veszedelem az alkohol. A bennszülöttek általában minden pénzüket itatra költik. Olykor valóságos bacchanáliákat rendeznek. Az iszákosságnak elszomorítóak a következményei: erkölcstelenség, tüdővész... Az alkohol úgyszólván kiölte itt a maórikát. Száz évvel ezelőtt több mint harmincezer lakosa volt a szigetcsoportnak, 1923-ban mindössze kétezer. Azóta a népszaporodás kissé emelkedő irányzatú.

A missziós munka megindulásától fogva sok kísérlet történt arra, hogy biztosítsák a gyerekek és felnőttek folyamatos tanítását. Valamennyi kudarcot vallott, 1923-ban aztán, látva a fajta rohamos pusztulását, Le Cadre atya, a misszió vezetője nagy dologra határozta el magát. Minthogy a fiúkkal semmire nem ment, a Szent József nővérekhez fordult: internátust alapított velük lányok számára. Akit ide fölvettek, azt valósággal elkülönítették a bennszülöttektől, elsősorban azért, hogy megvédjék őket a korai nemi élettől, ami a szigeteken általában szokás. A lányok tizen-négy éves korukig éltek az internátusban; ahogy a serdülőkor beköszöntött, lehetetlen volt többé ott tartani őket. 1949-től fogva azonban komoly haladást lehet észlelni. A növendékek kezdenek vissza-visszajárni nevelőikhez; többen kérték, vegyék föl őket a kolostorba. De új nehézség is támadt: azok a lányok, akik tisztességes nevelést kaptak s némiképp műveltségre tettek szert, hallani sem akarnak a tunya, romlott, részeges bennszülött legényekről. Mégis létrejöttek szerencsés házasságok, s ezek a fiatal családok az erkölcs, a tisztaság és a boldogság példaképei a szigeteken.

Nem ritkaság köztük az olyan, ahol tíz-tizenkét gyermek van. A lányok megmentették a haldokló fajtát. Ma 3442 lakosa van a szigetvilágnak, s 1923-ban — említettük — nem volt, csak kétezer.

Ami a fiúkat illeti, az új apostoli vikárius — mint mondja — számukra is szeretne iskolát alapítani, ha sikerül hozzá a megfelelő anyagiakat előteremteni. Igaz, egyik-másik völgyben már működik iskola; tahiti iskolamesterek vezetik s jóformán senki nem látogatja őket. Tirilly atya modern, vonzó intézetet tervez; az első növendékeket (negyvenkét fiút) máris kiválasztották. S ha a fiúkra is sikerül olyan átalakító erővel hatniok, mint a lányokra — mondja — bizakodással tekinthetünk a szigetvilág pusztulástól megmentett népének jövőjére.

Addig azonban még sok nehézséggel kell megküzdeniök. Harcolniok kell a természetekkel, melyek sorra pusztítják el épületeiket, a talajvízzel és áradással, mely 1946-ban is négy templomukat döntötte romba, és nem utolsó sorban a klímával, mely egészséges ugyan, állandó hősege azonban a legerőteljesebb szervezetet is előbb-utóbb aláássa. (J. H.)

ÚJ SZINDARAB SZENT JOHANNÁRÓL. Százkilométeres sebességgel rohantunk a középkorba. Párizsból Rouenba. A vonat végesvéig a Szajna mentén száguld, át is szeli néha. Virágba borított állomásépületek, izléses villák derült hangulata között érkezünk az egyik szajnaparti városból a másik szajnapartiba. A modern élet lázas szapszódájából idillen át a tragédiába.

— Ó Rouen, Rouen, hát te leszel az én végső lakóhelyem! — kiáltott fel a máglyára cipelt Jeanne d'Arc, az orleansi szűz.

Jól mondta: végső lakóhelye, de vajjon megvillant-e képzeletében, hogy örök glóriát sugárzó lakóhelye is? Mert Rouen, ez az idefagyott középkor a maga gótikus házaival, szűk utcáival, csodálatos dómjával, ezzel a kőbe álmódott teológiával, mintha immár öt és egynegyed százada gyászolná a Szűzet. Gondosan őrzi, restaurálgatja azt a mogorva tornyot, amelyben Johanna kihallgatása folyt, a piactéren meg a máglyahalált szenvedő leány megborgonzogató kőszobrának talapatára a városi hatóság mindennap friss virágot szórat. S az utcákon is mindenhol Jeanne d'Arc neve! Van Szt. Johannáról elnevezett kórház, iskola, patika, vendégfogadó, rőföskereskedés, cukrászda, sőt — Isten bűnül ne vegye — még Johanna-parfüméria is.

Es milyen támogatóan egészítik ki a hangulatot a Corneille- emlékek! A hőslelkű női alakok tragédia-költőjének minthogyha a Gondviselés szimbolikusan választotta volna ki születési helyéül a hős leány mártírhalálának városát!

De Rouennál nem volt kevésbé leleményes Jeanne emlékének szakadatlan megújításában az irodalom és művészet sem. Igaz, hogy támadások is történtek ellene. Az angol hazafiságában megbántott Shakespeare a *VI. Henrik* első részében, a XVIII. század kegyetlen szellemétől elfogult Voltaire a *Pucelle*-ben bizony igyekeztek alakját beszennyezni. De a világirodalom egyéb nagyjai éppenolyan bőkezűen szórtak lábai elé virágokat, akárcsak Rouen városa. Schiller darabja a romantika szárnyalásával emelte alakját költői magasságba, a fiatal Verdi operája meg rajongó ritmusokkal övezte körül. De különösen az utolsó 50—60 esztendő

irodalma nem tud betelni vele. A Johannáról írt regényeknek, szindaraboknak, elmefuttatásoknak olyan tömegével találkozunk, hogy szinte korunk „Johannatizmusáról” lehet beszélni.

A nagy amerikai humanista, Mark Twain a századfordulón regényt (komolyat!) ír róla, Charles Péguy párbeszédes trilógiát, Georg Kaiser szindarabot, az osztrák Terramare és a francia Joseph Deltey regényt, Anatole France történeti művet — persze Renan-szelleműt —, Bernard Shaw tragédiát, s a nagy modern katolikus költő Paul Claudel drámai oratóriumot, amelyhez a kiváló Arthur Honegger szerzett zenét. A legutóbbi években az amerikai Maxwell Anderson szindarabban, Sven Stolpe svéd költő pedig regényben foglalkozott a szent és hős leánnyal.¹

A legfrissebb Szt. Johanna-mű Jean Anouilh-nak *Pacsirta* című szindarabja, amelyet 1953 őszétől mostanáig játszottak Párizsban, s amelyet mintegy féléve a bécsi Akademie-Theater is, nagy sikerrel mutatott be.

Anouilh nehéz feladat előtt állott, Shawnak a világ legnagyobb színpadjain rendkívüli sikert aratott *Szent Johannájával* kellett birokra kelnie. Nyilván nem is fog vala hozzá, ha más mondanivalója nincsen. Aránylag könnyű volt Shaw történelmi realizmusát, s néha bizony kegyetlen szatirikusságát kikerülnie. (A spanyol kritika nem ok nélkül írta Shaw darabjáról, hogy kegyetes ironia = unguida de piedad). Másfelől azonban nagy nehézség meredt Anouilh elé: versenyeznie kellett Shaw darabjának rendkívüli életszerűségével, izgalmas dialektikájával és néhol a legnagyobb tragédiák magasságába lendülő szárnyalásával.

A *Pacsirta* szimbolikus cím. Mint a darab egyik alakja mondja róla, „ez a kis pacsirta, ez a Franciaország egén röpülő madárka, vidáman énekel a napfényes égen, miközben vadásznak rá.”²

Anouilh pacsirtája magasan emelkedik az alatta elterülő világ fölé. Odalentől nemcsak vadásznak rá, de meg sem értik. Nincs fülük a dalolásához. S ez talán az egyetlen mozzanat, ami a régi Anouilh-t juttatja eszünkbe. Azt az Anouilh-t, aki a maga társadalom-megvető felfogásában a zeni magánosságától és elszigeteltségétől kap költői ihletet.

Az új Johanna-darab a könnyen epikussá szétterülő történetnek azzal ad szigorúbb drámai keretet, hogy az eseményesort szinte a legvégén kezdi. A darab drámája az inkvizíciós törvénykezés, amelyet az angol megszállók követelnek, s akikben az író művészi diszkrécióval, de kétségtelenül a hitleri időkre céloz. A színpadi események a törvényszéki tárgyalás alatt folynak le. Az inkvizíció, mielőtt ítéletet hozna, eljátszatja magának Johanna életének idevágó mozzanatait. Az égi szózatok hatása alatt való szakítást a szülei házzal, Baudricourt várkapitány előtt való megjelenését, akitől lovat és kíséretet kap, és szereplését a királlyá koronázandó Dauphin és ennek udvara előtt.

Az inkvizíció elnöke és ügyésze fogas és mesterkélt kérdésekkel akarják zavarba hozni a leányt. Az egyszerű, de rendkívül értelmes teremtés azonban talpraesett válaszokkal kerekedik fö-

¹ Sven Stolpe művére Mihelics Vid barátom figyelmeztetett.

² Az idézetek a fordító beleegyezésével közölve.

légjük. A fiatal, jóságos lelkű dominikánus, Ladvenu testvér és a szintén nem rosszindulatú Cauchon, Beauvais püspöke, meg akarják menteni szegénykét. Johanna végülis megrendül, és aláírja a bűnbánó nyilatkozatot, amely szerint a hallott szövegekben *nem* az Úr nyilatkozott meg neki. A máglyahalált elengedik hát neki, de örökös fogságot szabnak reá. Johanna ezt is vállalja.

S itt álljunk meg egy pillanatra. Nyilván furcsa, hogy mindez a rouen-i törvényszék előtt folyik le. Hogy megjelennek a színen olyanok is, akik nyilván nem lehettek ott, s akik nem is voltak a törvényszék elé idézhetők. Ezt Anouilh éppen olyan jól tudta, mint a darab nézője vagy olvasója. Itt azonban egy eszményített, egy semleges színpaddal van dolgunk. A csupaszbörtényeti valószerűséget a költő feláldozta egy magasabbrendű művészi valóság oltárán. Nem törődött a babráló realizmussal, s ez kivált nekünk magyaroknak nem lehet visszás, akik Arany János *Ars poeticájából* megtanultuk, hogy a művész ne gondoljon a „csip-csup igazzal.”

Johanna tehát meghajlik, enged s vállalja az örök fogságot is. S ezen a ponton tér el a leglényegesebben Shaw megoldásától Anouilh, és ugyanekkor itt szárnyal a legmagasabban föléje.

Shaw művében Johanna azért vonja vissza vallomását s azért tépi szét az aláírt okmányt, mert nem bírná el a tömlőc örök magányát. Anouilh Johannájának elhatározásában a fordulat Warwick angol főbiztos szavaira áll be, aki egy bizonyos idő letelte után kegyelmet helyez neki kilátásba. A magasztos lelkű leány megretten attól a gondolattól, hogy az ő története posványba fulladjon, s hogy esetleg kiszabadulva „a francia udvartól kis kegydíjből tengődjék s csúcsos fejkötővel, egy férj oldalán kiskutyát sétáltasson.” Nem, Johanna így meg nem tagadhatja önmagát s azt az eszmét, amit képviselt. Visszavonja a nyilatkozatot és vállalja a tűzhalált.

A máglyát — ott a semleges színpadon — már rakják is. Johanna fellép rá. Izzalmas percek következnek, amikor berohan a darab egyik szereplője, s követeli, hogy játsszák el a Dauphinnek királlyá koronázását is, amely Johanna küldetésének legnagyobb diadala volt. A máglya rózsekötegeit szétszedik, s kezdődik a koronázási menet. Megjelenik a király is, és kimondja a költő mondanivalóját: „Jean nem az, akit szégyenletesen és barbár módon elégettek Rouen piacán. Jeanne a szabad, a tiszta lég pacsírtája. Jeanne az, aki glóriában áll a reims-i dómban. Jeanne történetének vége örömteljes vég.”

— Ime a görög tragédiák örök mintái után egy tragédia, amely „jól végződik”. Ime a nagy Corneille mintái után egy újabb „tragédie heureuse.” Ime egy kiváló modern költő alkotása, aki a számtalanszor feldolgozott tárgyba is új életet tud lehellni, s aki a maga középkori pacsírtájának magasságáig tudja modern nézőit, modern olvasóit is szárnyaltatni. (*Galamb Sándor*)

KIK A HANARÉK? A tizenhatodik században megtért japánok közül sokan az üldöztetések ellenére is megtartották a hitüket mindaddig, amíg a tizenkilencedik században az ország újra megnyílt a nyugatiak előtt; voltak azonban ekkor e régi keresztények közül, akik a misszionáriusokat nem tartották az egykori té-

ritók utódjainak; mindmáig szívósan ragaszkodnak hagyományaikhoz, de kívül maradtak az Egyházon. Hanaréknak, különváltaknak hívják őket.

Nehéz megállapítani, mennyien vannak. Sok helyen titkolják a vallásukat, úgy, ahogyan az üldöztetések korában megszokták; másutt hagyományaik sinto és buddhista elemekkel keverednek. A hatóságok ugyanis annakidején kényszerítették őket, hogy résztvegyenek egyes pogány szertartásokon; sokan elpogányosodtak, sokan meg átvettek bizonyos pogány rítusokat; vannak például, akik temetéseikre buddhista papot hívnak. Így azután nem könnyű megbízható adatokat szerezni számukra vonatkozólag; a nagasaki egyházmegye területén hozzávetőleges becslések szerint mintegy harminc-negyvenezer hanaré él.

Minden hanaré faluban két úgynevezett felelős (yakumochi) van, az egyik „a víz embere” (mizukata), aki a keresztséget szolgáltatja ki, a másik „a lajstrom embere” (chokata), a naptár őre és gondozója. Ők a közösség vallási vezetői. A hívek tisztelik, szeretik, megbecsülik őket; némi fizetséget is kapnak.

A hanaréek sajátos holdnaptárt használnak, „bastien” a neve, 1634-ben kezdődik. Semmiféle más naptárral nem egyezik meg sem beosztásában, sem szerkezetében. A következő ünnepeket tartja nyilván: Gyümölcscsoltót, Haviboldogasszonyt, Nagyboldogasszonyt, Mindenszenteket, Halottak napját, Szent Marcell mártír, Keresztelő Szent János születése, Szent Péter és Pál, a Hét vértanút, Szent Simon apostol ünnepét, Xavéri Szent Ferenc misztériója kezdetének napját, Húsvétot, Urunk mennybemenetelét, Pünkösdöt és Karácsonyt. A naptárban külön jelölik van a hét-köznapoknak, a vasárnapoknak s az ünnepeknek. A vasárnapot megtartják; vannak böjti és megtartóztatási napjaik.

Imádságaikat szájról-szájra örítették meg századokon át. Minden imádságot egy az egylényegű, háromszemélyű Istenhez, Atya-Fiú-Szentlélekhez intézett fohással kezdenek: „Deus Pater, Hilio, Suberito Santa no michi no peresuno (Atya-Fiú-Szentlélek, három személy), hitotsu no susutanshio no (egylényegű), kegyelmedben és erődben kezdjük” . . . Ismerik a Miatyánkot, Üdvözlégyet, Hiszekegyet, Confiteort, Salve Reginát; ismernek néhány litániát, zsoltárt és himnuszot. Erteni aligha értik őket, mert az imák nyelve sajátos, latinból és japánból alkotott keveréknyelv. Meggyőződésük azonban, hogy ha ezeket a szövegeket buzgón elmondják, érdemeket szereznek és kegyelmet nyernek általa.

E szájhagyomány révén fönntartott imádságok mellett megőrizték és a századokon át rendszeresen kiszolgáltatták a keresztséget is. A szertartást a mizukata hajtja végre annak rendje és módja szerint vizleöntéssel, a szöveg azonban a századok folyamán annyira megromlott, hogy keresztségük nem tekinthető érvényesnek, ezért a megtérőket újra megkeresztelik.

A hívek az esztendő folyamán néhányszor, buzgóbb falvakban többször is összegjörnek. Összejöveleik mindig szeretetlakomával kapcsolatosak. A szokás az üldöztetés idejéből maradt fenn: akkor a hatóságok felé e lakomák szolgáltak a vallásos gyülekezet ürügyül.

Vannak falvak, ahol hanaréek is, katolikusok is élnek; semmi ellentét nincs köztük; a hanaréek azonban szívósan ragaszkodnak

sajátos hagyományaikhoz és a katolikusok minden közeledési fölhívását elhárítják. Babonás szokások is gyökeret vertek köztük és gondolkodásuk meglehetősen világias, olykor a pogányokét is fölülmúlja e téren. Mégis gyakran előfordul, hogy az öregek halálos ágyukon kéri a kereszttség szentségét. Visszatérésük ügye nem reménytelen ugyan, de előmozdítására nincsenek megfelelő munkások — ahogy legutóbb Yamaguchi; Nagasaki püspöke is hangsúlyozta. Ezért igyekeznek most kiképezni néhány hithirdetőt a különleges célra: Xavéri Szent Ferenc elpártolt fiainak visszavezetésére a közös Akolba. (l. c.)

A LEGŰJABB BOLDOGOT, a mult évi december hó 5-én avatott Riccardi Placid bencés atyát joggal idősebb kortársunknak érezhetjük: mindössze egy emberöltőnyi köz választja el nemzedékünk korosabb évjáraitól. 1844 június 24-én született és 1915 március 15-én halt meg. Még mint a régi egyházi állam polgára született és serdült ifjúvá, de tevékenysége javarészét már mint az új olasz királyság polgára fejtette ki.

Időbeli közelsége címén teljes joggal a mi szentünknek, napjaink szentjének érezhetjük. De az időbeli közelségnél többről is van szó. Hiszen az új boldog nagyjából a mi mindennapi életünket élte, a mi kulturális légkörünkben forgolódott, a mi eszményeinkért hevült és a mi nehézségeinkkel küszködött. Lényegesen csak egy dologban különbözött kortársaitól: a kegyelem indításait hasonlíthatatlanul jobban felhasználta, mint azok legtöbbje. Benne a modern ember áll előttünk, aki a modern élet zakatolásában is szentté akart és tudott lenni. Érthető tehát, hogy vele kapcsolatban elsősorban az a kérdés izgat bennünket: mai ember létere hogyan tudta a kegyelmi élet és a hús- és véremlerőben ellentétes érdekeit ilyen tökéletes harmoniába összefogni magában? Megkíséréljük, hogy az Osservatore érdekes cikke nyomán rámutassunk Placido atya arcának néhány vonására.

A legszembetűnőbbön, határtalan igénytelenségén és szenvedélyes szegénységkedvelésén kezdjük. Ennek megértésére tudnunk kell, hogy boldogunk a szegénység ihletett prófétájának, Assisi Szent Ferencnek volt a földije. Szülővárosa, Trevi, abban a spoleói völgyben fekszik, melynek minden zuga és minden köve ma is a poverello áldott emlékét idézi. Ez a körülmény, a genius loci, egész életére rányomta bélyegét. Mint szerzetes ugyanúgy a legtökéletesebb krisztusi szegénységben élt, mint annakidején nagy földije. Életirői egy jellemző anekdotát jegyeztek fel róla. Egyszer egy öregasszony alamizsnáért fordult hozzája; nem kevesebbet, mint egy inget kért tőle. Placid gyanútlanul előhúzta egyik ingét és odamutatta az asszonynak. Az ingen bizony meglátszott a húszéves koptatás: erősen ványadt volt és folt foltot ért rajta. Az asszony tágranyílt szemekkel bámulta a különös ruhadarabot. „Hogyan, — kérdezte végre — ön ilyen inget visel?” És a nélkül, hogy a választ bevárta volna, alamizsna nélkül távozott.

A kopottság azonban sohasem jelentett boldogunknál lompos-ságot, vagy éppen kérkedő rongyosságot. Ő csak viselte és nem fitogtatta kopottas ruháit. Mint igazi olasz, született művész és finomérzkű esztéta volt; volt szeme a szép meglátására, és szíve megvalósítására. Az istentisztelet fényének emelésében és a

hívek lelki igényeinek kielégítésében nem ismert szűkmarkúságot. Feljegyezve találjuk róla, hogy mikor a híres farfai kolostor apátja lett, csupa kivénhedt, szuette és roskatag gyóntatószéket talált a templomban. Ez módfölött bántotta szépérzékét. Nem nyugodott addig, míg csak ki nem járta a vallásalpnál négy vado-natúj, sárgarézráccsal és izléses függönnyel ellátott gyóntatószék felállításának költségét.

Tisztán emberi szempontból talán legrokonszenvesebb vonása meleg emberszeretete és tapintatos emberkezelése. Különösen mint vendéglátó gazda mutatta ki tapintatosságát. A szíves vendéglátást bencés kötelességnek érezte és ilyen alkalmakkor minden tőle telhetőt megtett, hogy vendégei minél otthonosabban érezzék magukat asztalánál; többek közt elvárta, hogy a gazda mellett a szakács is kitégyen magáért. Vendégei kedvéért még a szabályok szigorúságából is hajlandó volt egyben és másban engedni. Egykori tanítványa, Istenben boldogult Schuster milanói érsek beszélte, hogy egyszer a nagybőjt egyik keddi napján vendégei kedvéért tyúkhússal tette változatosabbá az étlap egyhangúságát. A kedvezmény azonban természetesen csak a vendégekre vonatkozott; ő maga változatlanul a régi szigorú aszkéta maradt és minden ügyeskedését arra fordította, hogy vendégei figyelmét elterelje megtartóztatásáról.

A derűs szemléletű szentek közé tartozik. Optimista felfogását Isten és az ember viszonyának megítélésére is kiterjesztette. „Isten iparkodik meghallgatni és megvigasztalni bennünket — írta —, csakhogy Ő másként látja a dolgokat, mint mi. Mi csak a részleteket látjuk, Ő az egészet tekinti; mi csak időben látunk, Ő ellenben az örökkévalóságban”. És: „Óh milyen jó az Isten; milyen szívesen ereszkedik le hozzánk és elégíti ki nemcsak szükségleteinket, hanem óhajainkat is ... Azt akarja, hogy bízzunk benne, mivelhogy Ő a mi Atyánk.” (b. gy.)

SZÉKELY LASZLÓ hatvan esztendő. Ebből az alkalomból kinyitjuk magunk előtt kötetét és némán köszöntjük őt verseinek csöndes felidézésével. Költészete már az első sorok után a ten-gerszemek tisztaságára emlékeztet, hatalmas kiterjedést nem mutat ugyan, de az a néhány csepp, amelyből összetevődik, kristályosan áttetszőnek tűnik szemünkben és felüdíti az embert. Az erős sodrású és sebet hasító költők után szükségünk van ezekre a csöndes hangulatokat árasztó versekre, amelyek elringatnak pillé-szerű lebegésükkel. Székely László tudatosan ilyené formálja líráját és nem esik a dilettánsok hibájába, hogy lelkialkatától merőben eltérő alapra építse költészetét. Lényét, amely a lírai él-mények hatására néha-néha megpróbálja áttörni a tudatos gá-takat, az örök józanság és mértéktartás jellemzi. Élete biztos sí-neken fut, regényes színek és momentumok nem igen juthatnak közelébe, de bölcsesége megóvja attól, hogy zúgolódjék sorsa ellen.

Székely László nagyon jól ismeri önmagát, szubjektív kitá-rulkozása azonban nemcsak a kedvező tulajdonságokat árulja el magáról: „Lendületem sikon csorgó patak, — Befon a partja, ár-ja lagymatag. — A csillagokig érnek álmai, — Mégsem merész, so-hasem drámai. — Alma a nyár, a derült, enyhe ég, — A harctá-lan, megkímélt renyhesség.”

A világot nem óriási méreteiben szemléli, sokkal inkább a kisebb egységek felé fordul és azokat próbálja megmagyarázni verseiben. „Inkább hallod a légy zaját, mint futó bolygók roba-ját” — mondja egy helyen. Általában sokat foglalkoztatják az apró, jelentéktelennek látszó dolgok. A virágok és bogarak szerete-te Francis Jammes-szel mutat bizonyos rokonságot; a költő min-denben fölfedezheti a szépséget: a sárból nyíló ibolyában s a bé-kák kuruttyolásában is. Látókörének e leszűkítéséből fakad, hogy a rosszat sem látja meg annyira, mint más költő. Ertelménél fogva tudnia kell a gonoszságról és mégis, ha embertársaival áll szem-ben, mintha megfeledekznék erről. „A télből, rosszaságból csak jégvirágnyt látok” — fejezi ki az életbe és az emberiségbe vetett bizodalmát. Ennél az érzésénél csupán Isten-hite bizonyul erősebb-nek; lelkét a hithez kötötte s ez a kapocs egész életén át bizto-san tartja őt. Néha „zsibbadt, béna révületek” felvázoltatták vele a hitetlenség torz vízióját, e nyomasztó képek azonban pillanatok alatt az ébrenlét partjaira viszik, ahol szertefoszlik minden kétely és kísértés.

Költészete „negyvenév körül” új hangulati tartalommal gaz-dagodik. Ekkor már ott érzi homlokán a „furcsa ékírás” jeleit, az első ráncokat; érzi az űsz hatalmát s ezek az érzések az el-múlás gondolatának halk beleszövésével különlegesen finomná teszik líráját. Most már nem hiányolja az élet külső megnyilvánulásait, az eseményeket, mint korábbi éveiben, hiszen magányos bolyongásai annyi belső élményt hordanak magukban, hogy lelke csordultig telik vele. Hőstörténetet is ír, de ebben nem a csaták hősei lépnek elénk, nem is a mozgalmas élet porondján szereplők, mert már tudja, hogy heroikusabb az a szegényasszony, aki az éjszaka csöndjében öt gyermekének ruháját foltozgatja.

Székelty László versei hangulati erejükön kívül ilyen egysze-rűségükben is sokatmondó gondolatokat közölnek velünk. Meg-érdemlik, hogy szeretettel olvassuk őket, épp olyan szeretettel, amilyennel hatvan esztendősként fordul felénk verseinek halkszavú és megnemesítő sorain keresztül. (Szeghalmi Elemér)

A TUDÓSOK ÖSSZETARTÁSA A KÖZÉPKORBAN. A pá-rizsi egyetlen angol nációna, melyhez tudvalevőleg a magyar és német nemzetiségű hallgatók is tartoztak, 1406 június 8-án ülést tartott. Ezen a győregyházmegyei Magyarországi Tamás mester, akit bizonyára sötétbarna bőréről, Etiópiainak is neveztek, azzal a kéréssel fordult a nációnhoz, járjon közbe Zsigmond magyar ki-rály Párizsban időző követinél s főleg a követség vezetőjénél. Ozorai Pipo temesi grófnál a náción egykori büszkesége, Benedek mester, a szabad művészetek doktora s a római- és kánonjog li-cenciátusa érdekében, akit a király már nagy idő óta sanyarú fogságban tart. A náción jelenlevő tagjai egyhangú lelkesedéssel csatlakoztak az indítványhoz és megígérték, hogy minden tőlük telhetőt megtesznek a közbenjárás sikere érdekében, mert, mon-dották, Benedek mester nemes származású és minden tiszteletet megérdemlő ember, aki minden fokozatban csak díszére volt a ná-ciónak.

Eddig szól a náción jegyzőkönyvének egykorú, tehát feltétle-nül hiteles bejegyzése. A különös hír megértéséhez Zsigmond ki-

rállyal három évvel korábban, 1403 szeptember 6-án Ragusa város közönségéhez intézett levele adja meg a kulcsot. Ebben mindenekelőtt jelenti, hogy Csehországból szerencsésen megérkezett Budára; azután így folytatja: „Mialatt főpapjainkkal és főuraikkal itt időztünk, bizonyos Benedek mester, mindkét jog tanára, megfélemlézve saját tanárainak és mestereinek tanításáról, úgyszintén a tőlük nyert sok jótéteményről, nyolcszáz lovassal és más ellenségeinkkel ellenünk támadt; mi azonban, mikor Pest város határához érkezett, Isten segítségével egész haderejével levertük őt és most bilincsekbe verve fogságban tartjuk.” Lényegében ugyanezt mondja a király egykorú életírója, Eberhard Windecke is, sőt vezetéknevét is elárulja Benedek mesternek, „Ézek egyike — olvassuk nála — Makrai Benedek, megszállotta Obudát, de Stibor vajda a királyi haddal ellene vonult, kiszorította Buda várából, nyitj utközetben megverte és bilincsekbe verve fogságba hurcolta.”

Mint látjuk, Benedek mester, fegyveres lázadással vonta magára királya haragját. Az akkori közvélemény azonban egészen másként ítélte meg vállalkozását, mint a király: amiben Zsigmond főbenjáró vétket látott, azt a nemzet zöme hazafias felbuzdulásnak és érdemnek tudta be. Benedek mester felkelése ugyanis csak elenyésző kis része volt annak az országos ellenhatásnak, melyet az idegen származású király könnyelműségével, pazarlásával, szertelen idegenpártolásával, ismételt szoszegésével, legutóbb pedig Albert osztrák herceggel a nemzet megkérdézése nélkül kötött örökösödési szerződésével idézett elő. Ismeretes, hogy a magyar főpapok és főurak élükön Kanizsai János esztergomi érsekkel és Bébek Detre volt nádorral 1402 karácsonyán Szent László nagyváradi sírján a szent király erektyéjére tett kézzel megesküdtek, hogy Zsigmondot nem ismerik el többé királyuknak s helyette Kis Károly fiának, László nápolyi királynak, mint az Árpádok és Anjouk jogszerű fiági örökösének ajánlották fel a koronát. A király hűségében csak legszemélyesebb hívei: a Garai-testvérek, Stibor vajda, Cillei Herman, Maróti János, Scolari Fülöp, illetve akkor már Ozorai Pipo és még néhányan tartottak ki.

Makrai Benedekben azonban, aki akkor az óbudai egyetem nagytekintélyű és európai hírv jogtanára volt, nemcsak egyszerű részvevőjét, hanem egyenesen egyik szervezőjét kell látnunk a királyellenes felkelésnek. Erre mutat többek közt az a körülmény, hogy Zsigmond ellenségei legyőzéséről szólóban névleg említi őt, említi, nemkülönben az a szemrehányás, mellyel halátlansága miatt illeti. Nyilván úgy kellett lennie, hogy Benedek mester az egész egyetemet belesodorta a felkelésbe és a királytól említett nyolcszáz lovasat a hallgatóság köréből toborozta össze. Csak így lehet érteni, hogy az óbudai egyetemnek a felkelésre következtetett évekre egyszerűen nyoma vész. Hosszú időn át semmi említésével nem találkozunk. A dolognak csak az lehet a magyarázata, hogy elnéptelenedett, másrészt meg a király megvonta tőle anyagi támogatását. A bosszús Zsigmond csak hét évvel később, 1410-ben szánta rá magát az egyetem ujjaalapítására és XXIII. János pápa 1410 augusztus 1-én kelt bullájával sietett hozzájárulását adni.

Ilyen előzmények után érthető, hogy a király nem könnyen bocsátott meg konok ellenfelének. Az angol náción közbenjárásá-

nak, legalább egyelőre, nem lett fogantatja. Megkegyelmezésre csak jóval később, a boszniai hadjárat diadalmas befejezése és a sárkányrend megalapítása után, tehát 1408-ban került a sor.

Az öt-hat esztendeig tartó nehéz rabság közben nagy változást idézett elő Benedek mester gondolkodásában: mint a nemzet zöme, a megpróbáltatások súlya alatt megkomolyodott, ő is megbékélt Zsigmond uralkodásával; sőt kiszabadulása után egyenesen szolgálatába szegődött. De a király is hamarosan rájött, hogy a tanult és világiátott lázadófőnököknek igen jó hasznát veheti. Bizalmába fogadta tehát s a kényes és megtisztelő megbízások egész sorával halmozta el.

Ez azonban már nem érdekel bennünket. Mi ezuttal csak a párizsi angol náció magatartásának tanulságait akarjuk levonni. Két dolgot egész biztosan következtethetünk belőle; az egyik a tudományok megszerzésének és művelésének jellegére, a másik pedig a tudósok egymásközti kapcsolataira vonatkozik. Bizonyos, hogy a középkorban a tanulás és a tudományok művelése sokkal nemzetközibb, internacionálisabb alapon történt; különösen az egyetemek tanulmányi rendszerének kialakulása óta. A tanulni vágyó ifjak szívesen vállalkoztak sokszáz, esetleg ezer kilométeres utak megtételére, csak hogy bővebben meríthessenek a tudomány tiszta forrásaiból. A középkor második felében a külföldi egyetemjárás általános és megszokott dolog volt. Még azok az országok sem voltak ebben a tekintetben kivételek, melyek saját egyetemekkel bírtak. Eppen a párizsi angol náció kézzelfogható bizonyíték arra, hogy sok angol ifjú nem találta kielégítőnek az otthoni oxfordi és cambridgei egyetemen megszerezhető tudományt, hanem szükségét érezte, hogy a párizsi mesterek előadásaival is bővítse tudását.

Természetesen még fokozottabb mértékben forgott fenn a külföldi egyetemek látogatásának szükségessége azokra az ifjakra nézve, akiknek nem volt módjukban, hogy saját hazájukban elégték ki tudásszomjukat. Tudjuk, hogy Magyarország, legalább részben, szintén ezek közé az országok közé tartozott. A tanulni vágyó magyar ifjak számára, ha magasabb ismeretekre vágytak, rövid intermezzók leszámításával, nem volt más választás, mint a külföldi egyetemek látogatása. Nagyon sokan éltek is a lehetőséggel. Eleinte legtöbben a középkori tudományosság Mekkáját, Párizst keresték fel. A XIII. és XIV. században egész külön kis magyar világ virágzott ki a Szajna partján. Magyar tanárok és diákok szinte megszakítatlan sorban követték egymást a katedrákon és az iskolapadokban. Ez csak a XIV. század végén kezdett alábbhagyni, mikor a nagy egyházszakadás és a százéves angol-francia háború nyomán támadt zavarok megnehezítették a közlekedést és bizonytalanná tették a párizsi tartózkodást.

De más oka is volt a párizsi magyar kolónia meggyérülésének: a középeurópai államok sorra az egyetemtartó országok közé léptek. IV. Károly császár 1348-ban Prágában, Nagy Kázmér lengyel király 1364-ben Krakóban, Rudolf osztrák herceg 1365-ben Bécsben s végül Nagy Lajos magyar király 1367-ben Pécsen alapított studium generalét. Bár az új alapítások csak nehezen és csak hosszabb-rövidebb vergődés után tudtak erőre kapni, idővel

mégis egyre érezhetőbb vonzást kezdtek távolabbi környezetekre gyakorolni. Földrajzi szempontból Bécs helyzete volt a legkedvezőbb. Közvetlen szomszédságánál fogva érthető, hogy a magyar ifjúságot mind nagyobb és nagyobb számmal vonzotta magához. Volt esztendő, melyben a magyar hallgatók száma erősen megnövekedett az osztrákok számát. Például az 1449 év első felében 103 magyar mellett mindössze 74 osztrákot találunk bejegyezve. A magyarországi tanulók túlnyomórészt természetesen a német polgárságú városokból kerültek ki: Brassó 77, Buda 75, Szeben 72, Kolozsvár 62, Várad 48; de a magyar városok is tisztességes számmal voltak képviselve: Gyula 12, Veszprém 12, Keeskemét 8, Gyöngyös 6, Pápa 5. A krakói egyetem, különösen a Jagellók uralodása alatt, szintén erős vonzást gyakorolt a magyar ifjúságra. A mohácsi vést megelőző években évenként átlag nyolc, az utána következő években pedig hat hallgatóval találkozunk a magyar bursában. Az olasz egyetemek közül legnagyobb számmal a bolognait és a padovait keresték fel, tanulni vágyó ifjaink. Az sem volt ritka jelenség, hogy ugyanaz a hallgató egymás után több egyetemét is megjárta. Makrai Benedek mester ebben a tekintetben is kitűnő példaként kínálkozik. Tudjuk ugyanis róla, hogy 1393-tól 1397-ig a prágai egyetemen tanult fiziológiát; utána mint a filozófia doktora több éven át a bécsi egyetemen asztrológiát adott elő. Innét Párizsba ment és ott egymás után megszerezte a római és a kánonjogi doktorátust (1398). Közvetlenül óbudai tanársága előtt, úgylátszik, Padovában is megfordult.

Mint látjuk, a nagyobb és látogatottabb egyetemek valóságos Bábélek voltak: a legkülönbözőbb nemzetek fiai adtak bennök egymásnak találkozót. Sőt a nyelvi megoszlás még a nációkra és bursákra is kiterjedt; ezekben is rendszerint több nemzet fiai kövacsolódtak össze. Hiszen természetes, hogy a nációk különböző nyelvű tarjái közt a hosszú tanulmányi évek alatt sok meleg barátság szála szövődtek. A nációkban folyó vidám élet, a belépés (iucundus introitus), avatás és más címeken folytatott nagy ivások (potationes) különben is alkalmasak voltak a barátság szálainak erősítésére. Az angol náció talán még a többinél is nagyobb mértékben űzte ezt a vidám mesterséget. Jellemző, hogy a források nem kevesebb, mint 40 kedvelt koreszmáját tartják számon. A szóbeszéd ezt tartotta: *Cantat Normannus, bibit Anglicus, est Alemannus*. És hát derék honfitársaink nem akartak elmaradni névadó gazdáik mellett. Nem esoda tehát, hogy az egvűtt elöltött vidám esztendőik emléke egész életükre elkísérte őket. Az a nemzetközi jelleg, mely az egyetemi életre rányomta bélyegét, a hallgatókból lett tanárok egyéni kapcsolataira is kihatott. Az írástudók az egyetemi évek után is számontartották egymást, figyelemmel kísérték egymás pályájának alakulását és alkalomadtán, mint Benedek mester példája mutatja, szívesen nyújtottak egymásnak segítséget. (b. g.)

„A HÓSZOBOR”. GYUJTEMÉNY PAP KAROLY NOVELLAIBÓL. A XX. század magyar irodalmának történetéről írott munkájában a könyvek sorsáról elmélkedik Schöpflin Aladár. „Ma a könyv. — a jó könyv is. — olyan sorsra jut, mint a szindarab: megjelenik, sikere van, olvassák, elfelejtik, lekerül a mű-

sorról." Az elfeledtetés. a ható haanyomány sodrából való kivetés
dés veszélye ma is a közelmúlt íróit fenyegeti leginkább, akiknek
művét az aktualitás nem avatja már igazalmassá, de az irodalom-
történet sem tette mára a műveltség költésébe olvasmányává. Kiadó
és szerkesztő külön missziót tölt be, s különös háltát érdemel, ha
egy olyan ianénű s jelentőséau életművet, mint a Pap Károlyé a
közönséa elé emel. Az író nem veszéne már az elfeledtetéssel, de
mi, könnyen-feledők sokat veszítenénk benne.

Személyességének varázsa már hangájhán megragad. A korá-
beli sokárnyulatú próza mindeauik stílusdira'ától különbözik az
ő stílusa. Valami parttalan, mindent egybeamosó, monoton panasz-
ként hangzik ajkán a beszéd, mint a támáni szeaénuiek jajgatása
a „Mikáél, az ács”-ban. „Mintha ebben a jajgatásban se leítés,
se felhágás, se fáradság, se erő, se forrás, se torkolat, se hang,
se völay, se cél, se elindulás nem volna. Nem olyan ez, mint mikor
az éhes jajgat, se nem olyan, mint mikor a szeaény, aki bajba ju-
tott, vagy a gazda, akít kifosztottak. Semmihez se hasonlítható
ez!” S ebben a sajátos dallamú hangban különös szomorúság
fájdalma szölal. Pap Károly a bajt, a rosszat, a szenvedést soha-
sem tudá bánatosan-szép beteaséának tekinteni. Homo moralis
volt ő, sőt homo religiosus, s mikor az erkölcsi ítéletek is laikus
terminusokká lettek, ő meérezte, hogy a bün nemcsak felháborít,
nemcsak hosszúra hín, hanem — mint Kain hűne — az égre kiált.
A szociális igazságtalanságnak ezt a „szent” méluséat irodalmi
eszközökkel nálunk senki nem nyitotta meg rajta kívül — a fran-
cisknál talán Léon Bloy.

Igaz, hogy a religiozumból Pap Károlyban csak a búntudat-
nak, búnlátásnak ez a szent, próféta megragadottsága maradt
mea. A hithez és reményhez nem jutott el, mint eljutott írótarja,
a hozzá oly sokban hasonló Radnóti Miklós. De hogy vágyott az
Isten után, s talán hitte hitetlenül is, érezzük a vissza-visszatérő
motívumból, a kiábrándult, hitevesztett intellektüel s az é'ghitő
szeaényember — többnyire templomos öregasszony — szembeállí-
tásából. Már a „Nuolcadik stáció”-nak is ez az alapmotívuma, s
változott haszzerelésben a Mikáél (Jézus)-regényen is végig-
húzódik. Leaszebb, leaszzerűbb kidolgozásban az „Új ima” no-
vellában áll élénk. (Kár, hogy ez a novella kimaradt a kötetből.)
Az író nem mer hinni abban, amiben Bús anyó, de nagyon tud-
ja, nagyon érzi, hogy Bús anyó hite nélkül nem érdemes élni.
„Boldonok, akik hisznek az új imában, akik hisznek az új betű-
ben, akik hisznek az új emberben... De jaj nekem, aki már
csak halottaknál töltöm minden éccakímat...”

Vágyakozása nemcsak az Öszövétséa Istenéhez vezette el, aki-
nek neve nagyapja lelkén s az anja papi ajkáról hangzó szavakon
át beléje ivódott: ujra mea ujra Krisztushoz ragadta. Nem, a
Megváltót nem merte megelni benne, de nem is azzal a profán-
sággal vagy frivolsággal közeledett hozzá, mint Renan s a Renan-
tól inspirált többiek. Ha a diadalmas Megváltót nem is, de meg-
látta benne azt az embert, aki „magáravette a világ hűneit.”

Móricz Zsiámond a zsidó faj lelki s históriai mélységeinek
napfényrehozóját, Schönflin Aladár a zsidó kultura messzevö-
kérző utolsó virágát látta, s láthatta Pap Károlyban. Valóban
filius Abrahae volt ő, akinek a lelkében hiányként, vágyakozás-
ként, de letagadatlan élt az Igéret gondolata. (Tótfalusy István)

EGY FALU IMÁDSÁGAI. Sinkó Ferenc írt egyszer az Új Emberben egy „élő imádságoskönyvről”, egy idős asszonyról, aki sok régi imádságot megőrzött emlékezetében. És fölvetette a kérdést: nem kellene-e minden lelkipásztornak fölígyeznie a népi vallásosság még élő hagyományait. Nos, az alábbi rövid írásban erre próbálunk kísérletet tenni: fölvázolni egy alföldi falu imá-
életét.

A szóbanforgó falu ujkori település: vasútvonal mellett fekszik. Mint a telepes községekben általában, itt sem alakult ki egységes hagyomány; ami van, azt túlnyomórészt az ország különböző vidékeiről hozták magukkal. Az ilyen hozományok pedig a telepes községekben rendszerint megfakulnak a rengeteg munka és a megtelepedés nehézségei, jelen esetben a homokvidéknek szőlőkké, kertekké alakítása közepett: új hagyományok pedig nem isen tudnak kialakulni, míg a falu egységes arculatot nem ölt föl. Ennek ellenére az imádságokban erősen és nagymértékben hat és él a hagyomány.

A falusiak többsége csak a három főimádságot, Miatyánkot, Üdvözlőévet és Hiszekegyet tudja és imádkozza: ezeket azonban — és a déli Urangyalát — elég rendszeresen. A hitoktatás eredményeként néhány iskolában tanult új imádság csatlakozik hozzájuk, így a „Szívem első gondolatja” meg az „Ó édes Istenem”. Ezt a kettőt gyakran imádkozzák fölötték is. A rózsafüzért, családi közösségben vagy magánosan, elég kevesen mondják, s általában csak a nagyanyia mondja rendszeresen a közgyónást (bűnbánat) is. Van család, amelyben esténként elrecitálják a tízparancsolatot. Ez úgy látszik, főleg a Felvidékről települtek körében szokásos.

A többség csak röviden imádkozik. Idős asszonyok s férfiak közt van, aki otthon több imádságot is mond, főleg imádságoskönyvekből tanultakat, s a gyerekek közt van egy-kettő, aki tiztizenöt imádságot is tud, rendszeresen azonban nem imádkozza őket.

Van egy imádság, melyet a hívek 25—30 százaléka imádkozik, vagy legalábbis tud: az „En lefekszem ágyamba” kezdetű. Több változata van; szövegeiből látszik, hogy régi verses imádság. Egy rövidebb alakja így szól: „En lefekszek én ágyamba, mint Úr Jézus koporsóba, három angyal fejem fölött, egyik öröz éjfélig, másik virrattig, harmadik utolsó órámig, Amen.” Hosszabb alakjának egy változata: „En lefekszem én ágyamba, mint Úr Jézus koporsóba, három angyal mellett ál, egyik öríz, másik vigyáz, harmadik a lelkem várja. Kelj fel Mária, szól a kakas, mert megfogták szent Fiadat, keresztfára feszítették, három szeggel felszegezték, sok szent véreét kiöntötték, az angyalok mind összeszedték, arany tárcikába (!) tették, Krisztus Urunk elé vitték. Krisztus Urunk is azt mondotta, aki ezt a kis imádságot elmondja, este lefekvébe, reggel fölkelésében hét halálos bűntől megmenekül és a jókat elnyeri, Amen.”

Ennek az imádságnak egy változatát közölte említett cikkében Sinkó Ferenc: és más gyűjtésekből tudjuk, hogy az ország egyéb helyein is előfordul s ma is sokan mondják és tudják.

Az ilyen régi szövegek, sokszor dogmatikai vagy képzelet-
szülte tévedésekkel, esetleg babonával teletűzdelve századokon át

vándorolnak szájról-szájra. Nagyanyák, édesanyák tanítják rá unokáikat, gyerekeiket. A gyermek a nyelvi változások, kopások és szövegromlások miatt néha már nem is érti a szöveget, de mint hagyományt, befogadja és továbbadja. Az „En lefekszem ágyamba”, mint egyes érthetelenségig romlott szavai is bizonyítják, szintén hosszú utat tett meg, valószínűleg a középkortól, a mai gyermek ajkáig. Főnmaradásában nagy szerepe volt verses alakjának: a nép szereti és jobban megjegyzi a kötött szöveget, a verset. Az is az imádság nagy régisége mellett szól, hogy él olyan változata is, melyben egyes sorok már teljesen érthetlenné koptak. Mint a szövegromlás tanulságos példája is érdekes. Így szól: „En lefekszem én ágyamba Mint ur Jézus koporsóba Fejem felett három kereszt Kerül kereszt Őri Angyal Mert megfogták a zsidók a Jézust Huzták voncolták Piros vérét hullajtották az Angyalok fölszedték kelyhébe öntötték Aki ezt este reggel elmondja én lefekszem Lukácsimba mint gyélista (!) Az én fekvésemet azén minden jóságomat áldd meg Jézus te vagy a legjobb Atyám aki mindég vigyáz reám!” ... — s még néhány fohász következik.

Ilyennek mutatkoznak egy nem szintiszta katolikus, és alig több mint félszázada alapult Duna-Tisza-közi falu imádságai. Ősi falvainkban természetesen sokkal részletesebb, színesebb, gazdagabb képet kaphatnánk népünk imádságos életéről és hagyományairól. A vizsgálat nemcsak tudományos, néprajzi szempontból tanulságos, hanem a lelkipásztorkodás szempontjából is: hiányokat tárhatna föl, eddig kellően nem ismert lelki szépségekre és értékekre mutathatna rá és időszerű, reális lelkipásztori föladatakra irányíthatná a figyelmünket. (A. A. B.)

ÍRÁSOK BERNANOSRÓL. Bernanost, a regényíró-t jól ismeri a magyar közönség: „A Sátán árnyékában”, „Egy falusi plébános naplója”, „Quine tanár úr” minden olvasója számára nagy élmény volt. A publicistát, politikai újságíró-t már kevésbé ismerik nálunk, hacsak azoknak a vitáknak a visszhangjából nem, amelyeket annakidején „Holdas temetők” című könyve kellett. Pedig vannak, akik az újságíró Bernanost még a regényírónál is inkább becsülik. Amit egy-egy cikkében mond, mindig maradandó; tegnapi írásai a holnapnak is szólnak. Hogy mennyire „aktuális”, ez a Bernanos, mi sem mutatja meggyőzőbben, mint hogy most, halála után Svájcban is kiadták politikai cikkeinek gyűjteményét, egy „A szabadság értelme” és egy „Veszélyes igazságok” című kötetben. Az első a totalitarizmus ellen küzdő, fasizmussal harcoló Bernanost állítja elének, azt, aki bátran vallja, hogy „a világot csak szabad emberek menthetik meg”; a második azokat a cikkeket foglalja egybe, amelyeket a második világháború idején, önkéntes száműzetésében írt egy braziliai lapba.

Kiadták Svájcban Bernanos kisebb elbeszéléseit is „Egy éjszaka”, és levelezését „A szegények türelme” címmel. A novellák nagyrészt korai írásait, melyekben azonban már érezni a későbbi mestert; levelezése pedig azoknak, akik az író-t alaposan meg akarják ismerni, úgyszólván nélkülözhetetlen. Levelei: megannyi megrendítő vallomás, tele nagyszerű gondolatokkal, elgondolkoztató

megjegyzésekkel a kereszténységről, a művészetről, s az emberi élet számos problémájáról.

Hans Urs von Balthasar, a svájci katolicizmus egyik vezető elméje külön könyvet írt a nagy íróról, „Bernanos” címmel. Ez a mű valóságos remeke műfajának, a kritikai élet- és jellemrajznak. Bernanos — írja Urs von Balthasar — előítéletek nélkül lépett az irodalomba s amikor nagyszerű bátorsággal tollat vett a kezébe, se közvéleményre, se úgynevezett tekintélyekre, se irodalmi díjakra nem volt tekintettel; megalkuvás nélkül csak egyet akart: igazságot. Ez a határialan függetlenség tette rendkívüli emberre s az irodalomban és újságírásban rendkívüli jelenséggé.

Életrajzát Urs von Balthasar csak vázlatosan, mégis szemléletesen ismerteti. Mint ifjú, Bernanos egy időre csatlakozott Maurrasék „Action Française”-éhez, de amikor ráeszmélt elvi alapjainak a katolicizmussal való összeférhetetlenségére, szakított vele. Hogy családját elartsa, polgári állást vállalt; biztosítási ügynök volt; s ez a foglalkozás groteszkül ironikus ellentéte annak, amit könyvei hirdetnek: hogy tudniillik az ember vessen el magától földi biztonságának gondját.

A harmincas években Bernanost motorkerékpár-baleset érte; a szép, szálas férfi nyomorék lett, két mankón vonszolta magát. A müncheni megegyezés után úgy érezte, nincs többé hely számára hazájában; a fasizmusnak ez a szenvedélyesen harcos ellenfele emigrációba vonult. Braziliában élte át a háborút; annak elmúltával visszatért hazájába, de mély keserűséggel töltötte el, hogy honfitársai gondolkodásában oly kevés változást tapasztalt. Afrikába vonult vissza. Hatalmas temperamentumú ember volt, lobogó indulatkitörések váltakoztak kedélyében az enyhület nap-sugaras, mosolygó perceivel.

Kevés író érezte meg mélyebben korunk — s főként a két világháború közötti kor — lelkét Bernanosnál. Akik nem riadnak vissza attól a kényes vállalkozástól, hogy megírják a huszadik század első felének irodalomtörténetét, (már amennyire élő, létkető, még alakuló valóságról történelmet írni egyáltalán lehet), azok a kor legjellegzetesebb kifejezői közt említik — egy Malraux, Faulkner, Hemmingway, Graham Greene, Julien Green, Evelyn Waugh mellett — Bernanost.

Hans Urs Balthasar zaklatott lelkű közelmúltunk e „klasszikusának” állít maradandó emléket. (-i -ó)

AZ IZLAM AFRIKAI TERJESZKEDÉSÉRŐL több ízben olvashattunk az elmúlt évek folyamán. Most érdekes beszámoló jelent meg az egyik francia missziós lapban arról, hogyan jelentkezik a mohamedanizmus Közép-Afrika legérdekesebb pontján, a Csád tó és a Sári folyó környékén, ahol legközvetlenebbül érintkeznek az animista néger törzsek a mohamedán arabokkal, s ahol a 2,300.000 lakosból 1,200.000 iszlamizált.

A mohamedanizmus két irányból kiindulva hatolt be erre a vidékre évszázadokkal ezelőtt; észak-nyugat felől, Marokkóból és kelet felől Egyiptomon és Szudánon keresztül. Egyáltalán nem mondható tehát mai keletűnek a mohamedanizmus térhódítása Közép-Afrikában. A beszivárgás megkezdődött már a XI. században. A XII. században Kanemben már muzulmán királyság

keletkezett. A hatalmas Vaddai vidéket a XVII. században hódította meg Abd el Karim Ben Dzsamé s alapított itt muzulmán birodalmat, eüzve a Tundzsúr dinasztiát.

Az izlamosulás tehát két szakaszban zajlott le a vidéken. Az első szakaszt a mohamedán királyságok, illetve szultánusok kialakulása jelentette, a másodikat ezekből a politikai és hatalmi központokból kúndulóan az izlám elterjedése a pogány néger törzsek között. Legbuzgóbb és legnagyobb terjesztői az arab pásztorok és kereskedők voltak, akik legközvetlenebbül érintkeztek a benszült néger lakossággal. Ezek nemcsak jártak-keltek közöttük, hanem gyakran össze is hazasodtak velük és ott telepeletek le a néger falvakban. Ahol ilyen beházasodás történt, ott csakhamar külön kis mohamedán kolónia keletkezett, s megjelenni a „fakih”, a muzulmán hiókiató. Összegyűjtötte maga körü a muzulmán gyerekeket és tanulni kezdte a Koránt. De csakhamar megjelenek kunyhója előtt a féltismádó helybeliek is, hogy vásároíják tőle a Korán verseit tartalmasó buvos erejű zacsókat, majd hogy tanulják az igaz hitet.

A Usád környék 2.300.000 lakosából körülbelül 300.000 az északról és keletről bevándorolt arab. Ezeknél az izlám eléggé tisztá állapotban maradt jent mindmáig. A néger mohamedánoknál nem így van. Igaz, hogy már régen akadtak közöttük olyanok, akik elvégezik a kairói mohamedán főiskolát is. Az első európaiak egyike, akinek sikerült a vidékre benaólnia, Barih, már 1854-ben olyan négerrel barátkozott itt, aki arab fordulásban kézírásban őrizte Platon és Arisztotelész műveit. A zöm azonban csak felületesen vette át az izlámot. A tvevék a mohamedán imákat, megtarítják a kamadan boíot és a három nagy ünnepet, de nodolnak a „margaja”-nak, az osi helyi jentismádó szertartásnak is.

Az izlám Usád környékét jelentős mértékben meghódította. De a délebbre fekvő törzsek, Mayo-kébi, Logone és Közép-Sari vidékének lakossága, határozottan elutasítónak mutatkozik vele szemben. S minínogy ezek a törzsek állandóan mozognak és vándorolnak észak felé, a mohamedánizált részeken is hatalmas nem-mohamedán embertömegek találhatók. Az említett vidékektől délebbre nem igen tud hatolni az izlám, mert az itteni pogányság jobban hajlik és vonzódik a kereszténység felé. A Csád-környék északibb részében is találhatók törzsek, melyek határozottan elleneségek az izlámmal szemben. A hatalmas hadzserei törzs, mely 100.000 lelket számlál, megosztik. Itt folytat legerélyesebb hódító munkát az izlám. Fő támasza és terjesztője a mohamedán törzsfőnök, aki udvarával együtt a Vaddaj régi szullánjait utánozza.

A környéken a katolikus misszió mindössze negyedszázados. Bár az izlám számánál és hagyományainál fogva túlsúlyban van, mégis elért valamelyes eredményt. Ez év derekán 40.000 körül volt a katolikus hívők és hitűjencok száma.

Felelős kiadó: Sik Sándor

S Z E R K E S Z T Ő I Ü Z E N E T E K

Liturgia. A nálunk szokásos temetési szertartás valóban annyira eltér a Rituale Romanumtól és a külföldön szokásas temetési szertartásoktól, hogy a közös elemek is nehezen vehetők észre. A mi temetéseinknél annyira jellegzetes *Circumdederunt* amázokban teljesen ismeretlen. A mi temetési szertartásunk legnagyobb részében egy összevont halotti zsolozsma, a matutinum lelegeje és a laudes vége. Az invitatoriummal (meghívás), a *Circumdederunt*-tal kezdődik, amit a 94. zsolttárral úgy mondunk el, mint a zsolozsmában általában, vagyis a zsolttár egyes versei után ismétlődik az invitatorium-vers egészben vagy részben. A Rituale Romanum szerint temetéseknél legalább is kívánatos a halotti zsolozsma elmondása. Nálunk ezt úgy látszik már ősidőktől fogva nem mondták, helyét ez az összevont zsolozsma foglalta el. Viszont írott források tanúsága szerint, a rómaiától eltérően, nálunk már a legrégibb időkben a *Circumdederunt* (a 17. zsolttár 5. verse a *Psalterium Romanum* szerint) volt a halotti zsolozsma invitatoriuma és az *Absolvevers* (amit a Rituale Romanum szerint a pap a könyörgésben mond) a *Benedictus* antifónája. Ez a temetési szertartás először Telegdi Miklós pécsi püspök, esztergomi adminisztrátor szertartáskönyvében (*Agendarius*, 1583) fordul elő. A szertartás összeállítása, a zsolozsma összevonása azonban nem tőle való. Ő már hosszú, talán évszázados gyakorlatot foglalt írásba. Pázmány pedig, hogy a hívó népet újításokkal ne zavarja és megütközést ne keltsen, ezt változatlanul átvette Rituáléjába az ugyencsak magyar jellegzetességgel, a Szent Mihályhoz, a paradicsom őréhez intézett könyörgéssel. (V. ö. Rajner: A Rituale-kérdés Magyarországon).

Szülők. — Helyes, hogy önök igyekeznek már előre megállapodni egymás között, milyen módszer szerint nevelik a születendő kis jövőnyt, akinek szerencsés megérkezéséért mi is szívből imádkozunk. Egyáltalán nem nevetségesek azok a beszélgetések önök között, amelyek e téma körül folynak, ne is gondoljanak a mesebeli csúfolódásra, hogy »kié lesz a kis ködmön«, mert annak a mesének a tanulsága nem erre az esetre vonatkozik. Sokkal jobb, ha most vitatkozzák végig a vitatkoznivalóikat, mintha a baba, vagy később a nyiladozó értelmű kisgyermek előtt tennék. Ami a vitatkozásuk tárgyát illeti: melyik a legjobb nevelési módszer — arra vonatkozóan mi azt tudjuk mondani: legjobb a természetes, emberi viselkedés a kicsivel, különösen pedig később a növekedő gyermekkel szemben. Mindig az a módszer a leghelyesebb egyébként, amely legjobban szolgálja a célt: hogy a gyermekből testileg lelkileg egészséges, becsületes, okos, emberséges ember legyen. Első parancs a nevelésben a józan természetesség s ebbe kell beleépülnie a következetességnek. Vannak esetek, mikor szigorúnak kell lenni, vannak esetek, mikor az enyhesség a célravezetőbb, vagy a helyzetnek megfelelőbb. Nem igaz az, hogy a mindig, minden körülmények között, minden áron alkalmazott szigor jelenti az elvhűséget és a következetességet. A minden áron való szigor nem következetesség, hanem gépieség, ami mögött korlátoltság húzódik meg és ami nagyon megbosszulhatja magát. Ezzel függ össze az is, amit másik kérdésünkkel kapcsolatban mondani tudunk. Nem vagyunk hívei a hideg fejjel, »higgadtan« kioskzott büntetésnek. A család nem felelősségrevonó intézmény, ahol az elkövetett gyermeki csínyek, vagy botlások nyomán valóságos miniatűr bírósági eljárás zajlik le olyasmíért, amit egy egészséges anyai nyaklevessel kellett volna elintézni. Különösképpen nem vagyunk hívei a hideg fejjel kioskzott testi fenyejtésnek. Ha a gyerek olyan csínyit, vagy rosszat követ el, hogy az apa dühbe gurul és elnadragolja, a gyerek hamar el-

felejt, de ha ugyanezt hosszú várakozás után teszi, a gyerek megérzi benne az együgyűséget, korlátolttságot, természetellenességet s megutálja a szülőket.

F. A. Fájdalmas csalódása érthető, de — úgy érezzük — igazságatlanság is csúszott levelébe, amelyet szinte vádiratnak lehetne nevezni. Férfjét azért nem lehet csalónak, ámitónak és szájhősnek nevezni, mert nagyhangon beszél, de, amikor megvalósításra kerül a sor, csődöt mond híres lelki ereje és férfiassága. Még sokszor találkozik majd az életben azzal a ténnyel (ha nem is érinti majd olyan fájdalmasan, mint férje esetében), hogy az emberek nem olyanok, amilyeneknek kívülről látszanak, vagy amilyeneknek mondják magukat. Nem beszélünk csalókról és képmutatókról, akik tudatosan tévesztik meg embertársaikat, hanem rendes emberekről, és nem is bűnökről, hanem önmagukban semleges tulajdonságokról. Ha valaki sokat beszél férfias határozottságáról, hideg érzéketlenségéről, műveltségéről, különböző sikereiről stb. — annál mindezeket egy kissé meg kell kérdőjeleznünk. Nem mint-ha az illető hazudnék, de a mélylélektan tapasztalatai szerint az illetőkben (— éppen mert nincs meg bennük ez a tulajdonság) — tudatalatti hiányérzet van, amelyet azzal igyekeznek a lelkükből kiküszöbölni, hogy folyton hangoztatják, és embertársaik szeme elé állítják. Az emberek hisznek nekik, sőt ők maguk is elhiszik magukról, amit másokkal elhitetni szeretnének. Amikor aztán valami döntő helyzetbe kerülnek, akkor kiderül a rettenetes belső hiány. (Fordítva is áll a helyzet: jelentéktelen, szerény, szinte félnékn hallgatag emberekről nagy csapások idején egyszerre csak kiderül, hogy hihetetlen erőtartalom felett rendelkeznek. Nem tudatos szerénységből, vagy alázatosságból rejtegették ezt, hanem tudatalatti erőérzetük következtében sohaem jutott eszükbe ezzel kérkedni, vagy fitogtatni. Másmost az embereknek a felebaráti szeretet törvényénél fogva — de a házastársaknak a kegyelmi közösség szent kapcsolata folytán százszoros mértékben — nem az a feladatuk, hogy a másik félben meglássák és pellengérré állítsák a hiányokat, hanem, hogy pótolják, amire a másik fél éppen hiányai miatt képtelen (gyors és határozott intézkedés, bátor helytállás) — másrészt, hogy megadják a másik félnek, amire az vágyódik, de nem meri önmaga előtt sem bevallani (gyengédség, részvét, megbecsülés, bizalom) — és végül, hogy az egész életen keresztül tartó türelmes ráhatással kérleljék, szoktassák, cselekedtessék, oly irányban, hogy belülről gyarapodjék abban, aminek eddig kívülről akart látszani. A feleségnek igazán legszebb munkája ez, munka, amely megment a »csalódás« gyötrelmétől, és attól a hűtlenségtől, amelyet a házastárs elkövet, amikor a másik felet kiszolgáltatja idegenek bírálatának.

A. E. Persze, hogy alapos tudományos kiképzésre kell törekednie, és abban is igaza van, hogy a gyakorlati életben szükséges ügyességeket is el akarja sajátítani. Minél több vonalon tud értékeset produkálni, annnyival inkább fogadja el az ifjúság mint vezetőt és irányítót, erkölcsi téren is. Boldog Don Boscóról mondja életrajza, hogy az ifjúságnak atyja és tanítómestere volt mindenben: tudományban, zenében, és a legkülönbözőbb iparágakban. Iskolában és műhelyben egyformán megállta helyét. Tanított latin, görög és olasz nyelvtant, tudott játszani minden hangszeren, amely kezeügyébe került, résztvett az asztalosműhely, a cipészek és szabók munkájában, és az asztalnál a közös üdülések alkalmával is ő volt az, aki beszélt, vezetett, szórakoztatott.